

De mossel wordt duur betaald

Advies Adviescommissie Waddenfonds tender 2008

projectnr. 14370-188348

revisie

05-03-2009

Adviescommissie Waddenfonds

Drs. L.M.L.H.A. Hermans

Drs. J. Abrahamse

Mr. F.W.R. Evers

J.H.J. Pâques

Prof. dr. ir. P. Vellinga

Drs. G.H.B. Verberg

Prof. dr. W.J. Wolff

embargo tot 30-05-2009

datum vrijgave

beschrijving revisie

goedkeuring

vrijgave

	Inhoud	Blz.
1	Aanbiedingsbrief aan Minister Cramer, VROM	4
2	Aanleiding en opdracht Adviescommissie	5
3	Aanleiding en opdracht Adviescommissie	6
3.1	Samenstelling en opdracht van de commissie	6
3.2	Criteria	6
4	Zoet-zoutovergangen en vismigratie	8
4.1	Redeneerlijn	8
4.2	Te honoreren projecten	8
4.2.1	WF 203916 Tussen Wad en Westerwoldse Aa	8
4.3	Niet te honoreren projecten	9
4.3.1	WF 203918 Visvriendelijke zoet-zoutovergangen Noord-Holland Noord	9
4.3.2	WF 203927 Verbeteren visintrek Friese Kust	9
5	Kwelderontwikkeling en -beheer	10
5.1	Redeneerlijn	10
5.2	Te honoreren projecten	10
5.2.1	WF 203820 Kwelderherstelproject Balgzand	10
5.3	Niet te honoreren projecten	11
5.3.1	WF 203901 Wieringer Schorren	11
5.3.2	WF 203928 Duurzame ontwikkeling Schiermonnikoog, jachthaven en klimaatbuffer	11
6	Natuurontwikkeling binnendijs	13
6.1	Redeneerlijn	13
6.2	Te honoreren projecten	13
6.2.1	WF 203840 Nollenlandschap Den Helder	13
6.2.2	WF 203917 De Nollen, symbiose van natuur, cultuur en ecologie	13
6.2.3	WF 203921 Natuurontwikkeling Utopia	14
6.3	Niet te honoreren projecten	14
6.3.1	WF 203892 Herstel Wadkrekensysteem Anna Paulowna	14
6.3.2	WF 203906 Bosje de Nieuwe Aanleg Texel	15
6.3.3	WF 203922 Wad en vogels op het boerenland	15
7	Landschapsherstel	17
7.1	Redeneerlijn	17
7.2	Te honoreren projecten	17
7.2.1	WF 203883 Versterking van het unieke Texelse landschap	17
7.3	Niet te honoreren projecten	17
7.3.1	WF 203897 Herstel van lepen in de Waddenregio	17
8	Cultuurhistorie en archeologie	19
8.1	Redeneerlijn	19
8.2	Te honoreren projecten	19
8.2.1	WF 203859 Herbouw historisch maritieme elementen Zoutkamp	19
8.3	Niet te honoreren projecten	19
8.3.1	WF 203717 Restauratie historische Botter RD28	19
8.3.2	WF 203861 500 jaar Oldambt	20

8.3.3	WF 203920 Masterplan Waddenland	20
9	Bezoekerscentra, Voorlichting en Educatie	21
9.1	Redeneerlijn	21
9.2	Te honoreren projecten	21
9.3	Niet te honoreren projecten	22
9.3.1	WF 203797 Waterbassins en educatief centrum De Fûgelpits	22
9.3.2	WF 203863 Ondernemers als Waddenambassadeurs	22
9.3.3	WF 203880 Wad- en Dollardcentrum	23
9.3.4	WF 203890 Van Kijkdoos naar Cultuurfabriek	23
9.3.5	WF 203925- WF 203929 - WF 203921 Waddencentra voor Werelderfgoed	24
10	Duurzame ontwikkeling van energievoorziening	25
10.1	Redeneerlijn	25
10.2	Te honoreren projecten	25
10.2.1	WF 203817 Duurzaam zorgcentrum De Stilen Terschelling	25
10.2.2	WF 203882 Groen Gas op Schiermonnikoog	26
10.2.3	WF 203903 Duurzaam Terschelling	27
10.2.4	WF 203908 Energieneutraal wonen op Texel	27
10.2.5	WF 203913 Demonstratieproject HRe-ketels Ameland	28
10.2.6	WF 203923 DonQ1 Urban Windmills Texel	28
10.3	Niet te honoreren projecten	29
10.3.1	WF 203737 Cursus duurzaam en energieneutraal bouwen	29
10.3.2	WF 203738 Onderzoek wind en waterstof in het waddengebied	29
10.3.3	WF 203858 Duurzame Wadden	30
10.3.4	WF 203888 Vlieland bespaart meer energie	30
10.3.5	WF 203894 Duurzaam Schiermonnikoog	30
10.3.6	WF 203910 Energy Boost	31
10.3.7	WF 203914 Tweede fase Getijdencentrale Texel	31
11	Duurzame ontwikkeling van recreatie en toerisme	33
11.1	Redeneerlijn	33
11.2	Te honoreren projecten	33
11.2.1	WF 203798 Waddenstrandje Texel	33
11.3	Niet te honoreren projecten	34
11.3.1	WF 203857 Herstructurering Burdaard	34
11.3.2	WF 203887 Beeldentuin, Vogelparadijs en Windturbineproefpark	34
11.3.3	WF 203891 De beleving van het waddengebied	34
11.3.4	WF 203896 Fietsroute Wadden onderlangs	35
12	Duurzame ontwikkeling van de visserij	36
12.1	Redeneerlijn	36
12.2	Te honoreren projecten	36
12.2.1	WF 203926 Verduurzaming garnalenvisserij	36
12.3	Niet te honoreren projecten	37
12.3.1	WF 203818 Duurzame Kokkelvisserij op het wad	37
12.3.2	WF 203886 Milieuvriendelijke garnaalvisserij door gebruik van sleewielen	37
12.3.3	WF 203915 Blijf wijs op de Waddenzee	37
13	Duurzame ontwikkeling in de landbouw	38
13.1	Redeneerlijn	38
13.2	Te honoreren projecten	38

13.3	Niet te honoreren projecten	38
13.3.1	WF 203898 Modern Melkveebedrijf in harmonie met omgeving	38
13.3.2	WF 203899 e.v. Agrocluster Wedde	38
13.3.3	WF 203938 Samen naar een natuurlijker waddencultuurland	39
14	Duurzame economische ontwikkeling	40
14.1	Redeneerlijn	40
14.2	Te honoreren projecten	40
14.3	Niet te honoreren projecten	40
14.3.1	WF 203878 Wiis op de wadden	40
14.3.2	WF 203924 Laad- en loswal Texel	41
14.3.3	WF 203939 Winkelen op de Wierde	41
14.3.4	WF 203957 Aquacultuurcentrum A7	42
15	Onderzoek, kennisontwikkeling en -management	43
15.1	Redeneerlijn	43
15.2	Te honoreren projecten	43
15.2.1	WF 203862 Waddenacademie	43
15.2.2	WF 203919 MOSSELWAD	44
15.2.3	WF 203930 Waddensleutels	45
15.3	Niet te honoreren projecten	46
15.3.1	WF 203881 Bedreigd Bestaan Noord-Groningen	46
16	Financieel voorstel	47

embargo tot 30-05-2009

1 Aanbiedingsbrief aan Minister Cramer, VROM

5 maart 2009

Geachte Minister,

Hierbij doe ik u het advies van de Adviescommissie Waddenfonds toe komen, ten aanzien van de besteding van de middelen uit de tender 2008 van het Waddenfonds.

De Adviescommissie Waddenfonds heeft dit jaar 61 ontvankelijke projecten beoordeeld. Voor 18 van deze projecten adviseren wij u deze te honoreren uit de tweede tender. Het project 2^e fase Getijdencentrale Texel neemt een bijzondere positie in. Wij zouden u positief willen adviseren over dit project, maar realiseren ons dat dit project niet binnen de in de regeling gestelde periode tot uitvoering kan komen, aangezien de AMvB Waddenzee, die dit project mogelijk moet maken, nog vastgesteld dient te worden. Hierdoor zou niet binnen een jaar na toekenning van de middelen uit het Waddenfonds tot realisatie kunnen worden overgegaan. Om die reden heeft de Adviescommissie besloten u te adviseren dit project niet in deze tender te honoreren.

De Adviescommissie was verheugd te zien dat bij een deel van de ingediende projecten voor de tweede tender de in de vorige tender geschetste redeneerlijnen van de Adviescommissie bijgedragen hebben tot betere en meer integrale projecten. Het project tussen Wad en Westerwoldse Aa is hier een goed voorbeeld van. Wij hebben daarom besloten opnieuw en meer uitgebreid, redeneerlijnen in het advies op te nemen.

Wij zijn met u van mening dat de huidige regeling en het Uitvoeringsplan Waddenfonds nog onvoldoende focus kent om sturing vooraf op goede projecten mogelijk te maken. De meeste indieners besteden veel aandacht en voorbereidingstijd aan het komen tot een aanvraag voor het Waddenfonds. Toch missen deze projecten vaak schaal en samenhang om een wezenlijke bijdrage aan de doelen van het Waddenfonds te kunnen leveren. Wij kunnen ons daarom voorstellen dat u in samenwerking met de regio op korte termijn met een nieuw Uitvoeringsplan wilt komen, waardoor er meer focus en samenhang komt in de aanvragen van private en publieke partijen. Wij hopen dat de redeneerlijnen die wij in dit advies schetsen u daarbij behulpzaam kunnen zijn.

Wij gaan ervan uit dat wij met dit advies aan uw verwachtingen ten aanzien van onze werkzaamheden hebben voldaan.

Hoogachtend,
namens de Adviescommissie Waddenfonds

drs. L.M.L.H.A. Hermans
voorzitter

2 Aanleiding en opdracht Adviescommissie

Op 1 april 2004 bracht de Adviesgroep Waddenzeebeleid (commissie Meijer) haar advies uit over de gaswinning en schelpdiervisserij in de Waddenzee in relatie tot de natuur. In dit advies benadrukte de Adviesgroep het belang van investeringen in het waddengebied.

Naar aanleiding van het advies van de commissie Meijer heeft het kabinet besloten € 800 miljoen extra in de Waddenzee en het waddengebied te investeren, verspreid over een investeringsperiode van 20 jaar, door het oprichten van het Waddenfonds. Het fonds vindt zijn wettelijke basis in de Wet op het Waddenfonds. Het Waddenfonds wordt jaarlijks gevuld met aardgasbaten. De minister van VROM besluit jaarlijks tot het openstellen van een tender voor projectaanvragen.

De Adviescommissie Waddenfonds heeft tot taak de minister te adviseren met betrekking tot de ontvankelijk beoordeelde aanvragen om subsidie uit het Waddenfonds. De ontvankelijkheid wordt getoetst door de uitvoeringsorganisatie Waddenfonds. De Adviescommissie beoordeelt de aanvragen kwalitatief op basis van de in de Wet op het Waddenfonds genoemde criteria.

In het Investeringsplan Waddenfonds heeft het kabinet zijn ambities ten aanzien van de wadden geschetst. Het investeringsplan is daarmee een vertaling van de lange termijndoelen uit de Derde Nota Waddenzee (PKB Waddenzee). In het investeringsplan wordt ingezet op een offensief (creëren en ontwikkelen) beleid en beheer in het waddengebied, uitgaande van voorrang voor natuur en landschap met menselijk medegebruik.

Om binnen de 20-jarige looptijd van het fonds accenten te kunnen leggen in de toekenning van middelen aan ingediende voorstellen, wordt door het RCW vijfjaarlijks een uitvoeringsplan opgesteld. In dit uitvoeringsplan zijn de prioritaire thema's ten aanzien van investeringen uit het Waddenfonds aangegeven.

De Adviescommissie hanteert het streefbeeld en de prioritaire thema's uit het investeringsplan en het uitvoeringsplan als kader, waarbinnen zij haar kwalitatieve oordeel geeft. Om beter inzichtelijk te maken hoe de Adviescommissie tot haar oordeel gekomen is, wordt in dit advies per thema een redeneerlijn geschetst, die als aanvulling op de beschrijving van prioritaire thema's uit het uitvoeringsplan kan worden beschouwd.

De Adviescommissie Waddenfonds is samengesteld uit een zestal experts en een voorzitter, die de ontvankelijke verklaarde aanvragen beoordelen op kwaliteit.

3 Aanleiding en opdracht Adviescommissie

3.1 Samenstelling en opdracht van de commissie

De Adviescommissie wordt voorgezeten door de heer drs. L.M.L.H.A. Hermans en bestaat daarnaast uit zes deskundige leden met hun eigen expertisegebied:

- de heer drs. J. Abrahamse - lid, expertise landschapontwikkeling en cultuurhistorie van het waddegebied;
- de heer mr. F.W.R. Evers - lid, expertise sociaal-economische ontwikkeling, met kennis en ervaring in de MKBA-methodiek;
- de heer J.H.J. Pâques - lid, expertise economische aspecten van het waddegebied;
- de heer prof. dr. ir. P. Vellinga - lid, expertise geomorfologie en milieu- en klimaataspecten van de wadden;
- de heer drs. G.H.B. Verberg - lid, expertise energie in brede zin;
- de heer prof. dr. W.J. Wolff - lid, expertise ecologie van de wadden.

De Adviescommissie wordt ondersteund door een projectsecretaris.

De opdracht aan de Adviescommissie Waddenfonds is als volgt geformuleerd: 'De Adviescommissie brengt advies uit aan de minister van VROM over te honoreren projectaanvragen door de door de uitvoeringsorganisatie ontvankelijk verklaarde subsidieaanvragen te toetsen op de criteria uit de Wet op het Waddenfonds. Indien de aanvragen die op basis van deze wettelijke criteria van de Adviescommissie een hoge prioriteit krijgen gezamenlijk het subsidieplafond voor de betreffende periode overtreffen, dan rangschikt de Adviescommissie de aanvragen zodanig dat een project hoger gerangschikt wordt naarmate het meer urgent is, zoals beschreven in de criteria voor urgentie in het uitvoeringsplan.'

3.2 Criteria

Het fonds heeft ten doel de subsidiëring van activiteiten, anders dan reguliere investeringen of beheers- of onderhoudswerken, die gericht zijn op of bijdragen aan:

- a. het vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het waddegebied;
- b. het verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee;
- c. een duurzame economische ontwikkeling in het waddegebied dan wel gericht zijn op een substantiële transitie naar een duurzame energiehuishouding in het waddegebied en de direct aangrenzende gebieden;
- d. het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding ten aanzien van het waddegebied.

Bij haar advisering over de ontvankelijk beoordeelde subsidieaanvragen houdt de Adviescommissie in elk geval rekening met de mate waarin:

- a. het project past binnen het in het investeringsplan beschreven ontwikkelingsperspectief;
- b. het project bijdraagt aan de prioritaire thema's, aangegeven in het uitvoeringsplan;

- c. het project bijdraagt aan de verwezenlijking van meer dan een van de doelen, genoemd in artikel 3.1.2 (cf. artikel 2, tweede lid van de Wet op het Waddenfonds);
- d. binnen de regio draagvlak bestaat voor de beoogde activiteiten;
- e. wordt voorzien in cofinanciering;
- f. de maatschappelijke baten de maatschappelijke lasten overstijgen;
- g. het project als innovatief kan worden gekwalificeerd;
- h. het project haalbaar en uitvoerbaar is;
- i. het project als doelmatig kan worden gekwalificeerd.

De Adviescommissie heeft de genoemde criteria uit de wet onderverdeeld in 2 overkoepelende thema's, die u ook in de toelichting op de projecten kunt terugvinden:

- doeltreffendheid;
- kansrijkheid;

Ten aanzien van de **doeltreffendheid** is gekeken naar de bijdrage van het project aan de doelen uit het Waddenfonds, de bijdrage aan het investeringsplan en de in het uitvoeringsplan genoemde prioritaire thema's. Daarnaast is gekeken of binnen de projecten actief gezocht is naar het verbinden van economische en ecologische doelen.

In het kader van de **kansrijkheid** is steeds gekeken naar de toekomstwaarde van het voorstel, de maatschappelijke kosten en baten, de mate van innovatie, haalbaarheid, uitvoerbaarheid en cofinanciering, de doelmatigheid en het draagvlak in de regio.

In deze tender hebben de projecten die van de Adviescommissie een hoge prioriteit kregen op basis van doeltreffendheid en kansrijkheid het totale beschikbare bedrag voor deze tender niet overtroffen. Om die reden heeft er geen ranking van de projecten plaatsgevonden op basis van **urgentie**.

4 Zoet-zoutovergangen en vismigratie

4.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie vindt het belangrijk dat projecten op het gebied van zoet-zoutgradiënten zowel bijdragen aan een verbeterde visintrek, als aan de verspreidingsmogelijkheden van de vissen in het binnenland en het herstel van verdwenen flora en fauna van brakke wateren. Projecten, waarin deze drie gewenste eigenschappen verenigd worden, hebben de voorkeur.

Het combineren van zoet-zoutovergangen met recreatief medegebruik wordt als positief ervaren, mits dit medegebruik niet ten koste gaat van de natuurwaarden.

Zoet-zoutovergangen hebben vaak raakvlakken met waterbeheer, verbetering van de waterkwaliteit en kustverdediging. In die gevallen gaat de Adviescommissie er vanuit dat de waterbeheerders financieel substantieel bijdragen aan het tot stand komen van de overgangen.

4.2 Te honoreren projecten

4.2.1 WF 203916 Tussen Wad en Westerwoldse Aa

Het project is ingediend door Waterschap Hunze en Aa en betreft het herstellen en ontsluiten van de leefgebieden van diadrome vissen als aanvulling op lopende activiteiten in het stroomgebied van de Westerwoldse Aa. De maatregelen voor verbeterde vismigratie worden gecombineerd met landschapsherstel en recreatie en toerisme.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt dit een goed voorbeeld van een vismigratieproject. In het voorstel worden niet alleen de mogelijkheden voor vismigratie versterkt, maar ook de verspreidingsmogelijkheden van de vissen naar het achterland door middel van paaimogelijkheden en natuurvriendelijke oevers. Hierdoor ontstaat de mogelijkheid voor herstel van verloren gegane leefgemeenschappen. Naast de ecologische kant is een combinatie gezocht met versterking van cultuurhistorische elementen in het landschap en het bieden van meer recreatiemogelijkheden.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt het project kansrijk, doordat het een breed project is, waarin ecologische en economische doelen aan elkaar gekoppeld zijn voor een duurzame ontwikkeling. Het projectplan is goed onderbouwd, waardoor er vertrouwen is in de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van het plan. De cofinanciering van zowel de provincie, de gemeente, het waterschap en Rijkswaterstaat duidt op een breed draagvlak voor het project.

4.3 Niet te honoreren projecten

4.3.1 WF 203918 Visvriendelijke zoet-zoutovergangen Noord-Holland Noord

Het betreft een aanvraag van het Hoogheemraadschap Noord-Hollands Noorderkwartier voor de aanleg van tweezijdigpasseerbare zoet-zoutovergangen op 5 knelpuntlocaties in Noord-Holland. Voor het gemaal Leemans moet een maatwerkoplossing gezocht worden.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie heeft naar aanleiding van de eerste tender van het Waddenfonds een redeneerlijn opgesteld ten aanzien van vismigratie. Daarin is aangegeven dat projecten die zowel bijdragen aan de vrije migratie van vissen alsmede aan de verspreidingsmogelijkheden van die vis in het achterland en het herstel van verloren gegane levensgemeenschappen de voorkeur hebben boven projecten die alleen voorzien in de migratie van vissoorten. In dit project worden alleen technische voorstellen gedaan voor de migratie van vis, maar worden geen mogelijkheden gecreëerd voor het vergroten van de verspreidingsmogelijkheden (door natuurvriendelijke oevers bijvoorbeeld) en het herstel van zoet-zoute gradiënten. De Adviescommissie vindt dit project daarom onvoldoende bijdrage aan de doelen van het Waddenfonds.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt de cofinanciering vanuit het Hoogheemraadschap onvoldoende. Ook is onvoldoende duidelijk waar de raming van de kosten op is gestoeld, aangezien nog niet duidelijk is welke oplossingen toegepast zullen worden op de verschillende locaties.

4.3.2 WF 203927 Verbeteren visintrek Friese Kust

In dit project wil Wetterskip Fryslân de knelpunten opheffen aan de waddenkust met als doel vrije vismigratie vanuit de Waddenzee naar het binnenland. Barrières in het binnenland worden opgeheven zodat vis vrij de Friese boezem kan bereiken.

Doeltreffendheid

Hoewel dit voorstel wel leidt tot verbeterde mogelijkheden voor vismigratie, worden er onvoldoende mogelijkheden geboden voor het bereiken van het achterland. De vis die intrekt zal bestaan uit paling, bot en stekelbaarsjes, maar niet uit bijzondere soorten, als rivierprik. Het plan draagt daardoor minder bij aan het herstel van natuur en landschapswaarden, als bijvoorbeeld het projectvoorstel voor de Westerwoldse Aa.

Kansrijkheid

De cofinanciering vanuit het Wetterskip wordt door de Adviescommissie te laag gevonden. Daarnaast lijkt de cofinanciering vanuit Rijkswaterstaat, die vorig jaar nog wel bij wilde dragen, niet langer te zijn toegezegd. De Adviescommissie vindt dat deze magere cofinancieringsbasis niet duidt op draagvlak voor het project.

5 Kwelderontwikkeling en -beheer

5.1 Redeneerlijn

De ingediende kwelderprojecten richten zich enerzijds op vorming van nieuwe kwelders of schorren en anderzijds op het beheer van bestaande kwelders. Voor wat betreft de vorming van nieuwe kwelders heeft de Adviescommissie een voorkeur voor grootschalige kwelderontwikkelingsprojecten op kansrijke locaties, passend in een lange termijn strategie. Kleinere kwelders met een zeer belangrijke functie als hoogwatervluchtplaats en broedplaats voor wadvogels worden ook gewaardeerd. Ook een pilotproject, waarbij ervaring wordt opgedaan met verschillende vormen van kwelderontwikkeling is welkom, mits haalbaar en uitvoerbaar.

Bij alle kwelderontwikkelingsprojecten is monitoring van groot belang, met name om het effect van kwelderontwikkeling op de sedimentbalans van het wadengebied te kunnen bepalen.

De Adviescommissie vindt in de eerste jaren van het bestaan van het Waddenfonds onderzoek naar beheerstrategieën van bestaande en nieuwe kwelders waardevol, mits gekoppeld aan een concreet project. De aankoop van kwelders vindt de Adviescommissie niet noodzakelijk voor een goed beheer.

5.2 Te honoreren projecten

5.2.1 WF 203820 Kwelderherstelproject Balgzand

Aanvrager Stichting Landschap Noord-Holland heeft met dit project als doel om 6,5 hectare kwelders in de Balgzand te herstellen door het aanleggen van rijnshoutdammen en het opspuiten van klei. Vorig jaar is dit project ook ingediend, maar toen is hierover negatief geadviseerd door de Adviescommissie vanwege twijfels over de hoge prijs per hectare voor kwelderontwikkeling op deze locatie.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is verheugd dat de opmerkingen van de Adviescommissie uit de vorige tender ter harte zijn genomen. Het project heeft twee doelstellingen. Enerzijds het fixeren van de kwelders en daarmee behoud ervan. Anderzijds de doelstelling om hoogwatervluchtplaatsen te realiseren voor wadvogels bij Balgzand. De Adviescommissie vindt dat met dit project een voldoende bijdrage wordt geleverd aan doelstelling uit het Waddenfonds voor kwelderontwikkeling. Daarnaast erkent de Adviescommissie het belang van Balgzand voor de wadvogels.

Kansrijkheid

De Adviescommissie is van mening dat de doelmatigheid in dit project een punt van discussie blijft, aangezien de prijs per hectare voor kwelderherstel erg hoog ligt en de kans op succes nog onzeker is gezien de mate van afslag. De Adviescommissie vindt dat er alles aan gedaan moet worden om de afslag van nieuwe kwelders te beperken en dat monitoring moet plaatsvinden op het verloop van afslag. Hierdoor kan het kwelderherstelproject Balgzand dienen als pilotproject voor kwelderontwikkeling op plaatsen met een verhoogde kans op afslag.

Daarnaast onderschrijft de Adviescommissie de grote symboolwaarde van Balgzand met betrekking tot de geschiedenis van inpoldering en het belang van Balgzand als unieke locatie voor de wadvogels als hoogwatervluchtplaats.

De belangrijke symboolwaarde van Balgzand, Balgzand als unieke hoogwatervluchtplaats voor de wadvogelpopulatie en de inzet op monitoring van de afslag van kwelder in het project zodat het een pilotproject wordt, rechtvaardigen volgens de Adviescommissie de relatief hoge prijs per hectare voor kwelderherstel in dit project.

5.3 Niet te honoreren projecten

5.3.1 WF 203901 Wieringer Schorren

De gemeente Wieringen wil 't Schor buitendijks bij Den Oever behouden en versterken en binnendijks nieuwe schorren aanleggen aan de zuidoever van Wieringen (Wieringerrandmeer). Dit wordt gekoppeld aan het opstellen van een beheerplan voor de schorren, het ontwikkelen van een educatieprogramma en de herbouw van een Wieringer Wierschuur dat als bezoekerscentrum kan fungeren. Door de vereniging Wonderlijk Wieringen wordt een recreatief programma ontwikkeld.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat het grootste deel van dit project bestaat uit de aanleg van nieuwe binnendijkse schorren. Deze 'schorren' dragen niet of nauwelijks bij aan het herstel van de waddennatuur, aangezien op deze plek geen getijdenbewegingen zijn en het water overwegend zoet is. Er is dus geen sprake van 'echte' schorren. De Adviescommissie is dan ook van mening dat deze schorren vooral van belang zijn voor de woonomgeving van de nieuw te bouwen huizen aan het Wieringerrandmeer.

Kansrijkheid

De aanleg van schorren op een plek zonder getijdenbewegingen en overwegend zoet water wordt door de Adviescommissie niet als doelmatig gezien. Dit deel van het plan kost veel geld en levert weinig waddennatuur op. Ook het educatieve deel voegt onvoldoende toe aan het plan om een bijdrage uit het Waddenfonds te rechtvaardigen.

5.3.2 WF 203928 Duurzame ontwikkeling Schiermonnikoog, jachthaven en klimaatbuffer

De aanvraag die is ingediend door Vereniging Natuurmonumenten betreft het onderzoek en de uitvoering van maatregelen voor kwelderontwikkeling tussen de jachthaven en veerhaven op Schiermonnikoog. Door kwelderontwikkeling kunnen wellicht meerdere doelen worden gerealiseerd: minder aanslibbing naar en in de jachthaven, bescherming tegen zeespiegelstijging, vergroten natuurwaarden door kwelderontwikkeling, terugbrengen historische situatie kwelder, recreatief aantrekkelijker overgangsgebied dijk en wad.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie heeft twijfels bij de doeltreffendheid van dit voorstel. De uitvoering van het voorstel is afhankelijk van de positieve uitkomst van het onderzoek. De verwachting is dat kwelderontwikkeling op deze plek niet zondermeer bijdraagt aan het minder dichtslibben van de jachthaven. Het dichtslibben van de geul is een natuurlijk proces, dat zich waarschijnlijk niet laat sturen. Voorafgaand aan dit type project is meer diepgaand onderzoek nodig.

Kansrijkheid

De Adviescommissie verwacht niet dat dit project haalbaar en uitvoerbaar is en geeft het project derhalve een lage prioriteit. Positief is dat de gemeente en Natuurmonumenten samen op zoek zijn naar duurzame oplossingen op het eiland.

embargo tot 30-05-2009

6 Natuurontwikkeling binnendijks

6.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie heeft gezocht naar projectvoorstellen waarbij de uitgangspositie van water en bodem ten aanzien van de beoogde natuurdoeltypen gunstig is. Ook heeft de Adviescommissie een voorkeur voor projecten die qua investeringslasten 'overzichtelijk' zijn en waarvoor geen grondaankopen noodzakelijk zijn. Op deze manier wil de Adviescommissie zoveel mogelijk 'value for money' realiseren. Het in te richten natuurgebied moet van voldoende omvang zijn om daadwerkelijk bij te kunnen dragen aan herstel van natuur en landschap. Natuurontwikkeling binnendijks mag geen tuinieren worden. Het is van belang bij binnendijkse ontwikkeling aan te sluiten bij bestaande kwelpatronen en de lagenbenadering (abiotische en biotische kenmerken en het menselijk gebruik). Open verbindingen van binnen en buitendijks en projecten die grenzen aan de Waddenzee hebben de voorkeur. Het combineren van de ontwikkeling van natuurwaarden met recreatief medegebruik wordt als positief ervaren, mits dit medegebruik niet ten koste gaat van de natuurwaarden. Ook hier geldt dat de projecten die worden voorgedragen voor financiering, bij voorkeur passen in een groter ruimtelijk plan.

6.2 Te honoreren projecten

6.2.1 WF 203840 Nollenlandschap Den Helder

Dit voorstel van het Noord-Hollands Landschap betreft de inrichting van een cultuurhistorisch duinlandschap aan de rand van Den Helder, grenzend aan het gebied De Nollen, waar kunstenaar Rudi van de Wint zijn kunstproject heeft. Het idee is om de twee gebieden in samenhang te ontwikkelen, waarbij in dit gebied de natuur als kunstwerk centraal staat. Er wordt geprobeerd een zo'n optimale beleving mogelijk te maken van kleur en seizoenen. Het totale gebied beslaat 18 hectare en ligt aan de stadsrand van Den Helder.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat dit project een bijdrage kan leveren aan natuur en landschap en een duurzame economische ontwikkeling. Het gaat daarbij om het op termijn creëren van cultuurhistorische waarden, gecombineerd met nieuwe belevingsmogelijkheden voor recreanten. De ecologische waarde van het project is niet doorslaggevend geweest in het oordeel van de Adviescommissie.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt de koppeling van dit project met het projectvoorstel De Nollen, waarin een nieuw museum wordt voorgesteld, sterk. Door de koppeling kan een zeer interessante nieuwe attractie in het gebied ontstaan.

6.2.2 WF 203917 De Nollen, symbiose van natuur, cultuur en ecologie

Het project van Stichting de Nollen sluit aan bij het project Nollenlandschap Den Helder van het Noord-Hollands Landschap. De stichting de Nollen wil een museum rondom kunstenaar Rudi van de Wint bouwen. De stichting is hier een aantal jaren mee bezig en doet nu een aanvraag voor de bouw van twee tentoonstellingsruimten, twee gastenverblijven, een beheerderwoning en de inrichting van het overgangsgebied van de Stichting naar het gebied van Noord-Hollands Landschap. Rudi van de Wint heeft hier bij leven een inrichtingsplan voor gemaakt. Ook de geplande gebouwen zijn van zijn hand.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie heeft zich afgevraagd of en hoe dit voorstel onder de doelen van het Waddenfonds past, maar vindt dat zowel een bijdrage wordt geleverd aan behoud van natuur en landschap, als aan het creëren van een duurzame economische ontwikkeling in het waddegebied. Rudi van de Wint is een kunstenaar van formaat, die van de samenhang tussen kunst en natuur zijn levenswerk heeft gemaakt. De Adviescommissie vindt een museum voor deze kunstenaar in het waddegebied op zijn plek. Daarnaast is in het plan aandacht voor het herstellen van het oorspronkelijke duinlandschap.

Kansrijkheid

De Adviescommissie is onder de indruk van de onderbouwing bij het projectvoorstel en de samenhang met het project Nollenlandschap. Wel vindt de Adviescommissie dat op basis van de huidige begroting op dit moment lastig de doelmatigheid van het project bepaald kan worden.

6.2.3 WF 203921 Natuurontwikkeling Utopia

Vereniging Natuurmonumenten wil overgaan tot de aanleg en inrichting van een natuurgebied van 28 hectare langs de waddendijk op Texel. Het gebied wordt mede ingericht als hoogwatervluchtplaats en als broed- en foerageergebied voor wadvogels.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat de uitgangspositie voor de beoogde natuurdoeltypen op deze plek zeer gunstig is. Er is volop zoute kwel aanwezig, waardoor dit gebied voor de landbouw veel minder geschikt is. Broedplaatsen zijn buitendijks moeilijk te vinden en daarom is deze binnendijkse variant een prima alternatief.

Kansrijkheid

De Adviescommissie acht het voorstel kansrijk omdat de natuurlijke omstandigheden goed aansluiten bij het gewenste natuurtype. Een oppervlakte van 28 hectare is voldoende om tot bijzondere natuur- en landschapswaarden te komen, ook omdat langs de dijk meerdere van dit soort kleine vogelparadijsjes aanwezig zijn. Recreatief medegebruik is vanaf de dijk goed mogelijk, zonder dat verstoring van natuurwaarden plaats vindt.

6.3 Niet te honoreren projecten

6.3.1 WF 203892 Herstel Wadkrekensysteem Anna Paulowna

In het project van Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier worden maatregelen voorgesteld om de relatie tussen het oude ingepolderde waddegebied

en de huidige Waddenzee te versterken. Het projectvoorstel bestaat uit drie onderdelen; het verbeteren van de vismigratie, herstel van het Boersmanszwin en herstel van het Kruiszwijn.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt het voorstel weinig overtuigend. De maatregelen in het kader van de vismigratie blijven beperkt tot de kunstwerken en het leefgebied van de soorten wordt niet hersteld. Het onderdeel Kruiszwijn is wel aansprekend. Hier kan een aantal bijzondere soorten worden hersteld. Dit projectonderdeel is relatief kleinschalig. Het projectonderdeel Boersmanszwin moet volgens de Adviescommissie vooral als landschapsherstel worden gezien en in mindere mate als natuurherstel.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt het voorstel te duur voor de geschatte opbrengst. Ook mist de Adviescommissie de samenhang tussen de drie deelprojecten.

6.3.2 WF 203906 Bosje de Nieuwe Aanleg Texel

De aanvraag door een particuliere aanvrager betreft de aankoop van een stukje bos op Texel van 4,5 hectare om de unieke hoge natuurwaarden ervan duurzaam veilig te stellen. Daarnaast wil de aanvrager het bosje voor het publiek toegankelijk maken door de aanleg van wandelpaden en het bouwen van een schuur van waaruit excursies gemaakt kunnen worden.

Doeltreffendheid

Het beschermen van dit bos draagt bij aan doelstelling A van het Waddenfonds, de bescherming van natuur en landschap. De Adviescommissie is echter van mening dat het in andere handen overgaan van dit bos niet bijdraagt aan deze doelstelling. Het gebiedje heeft ook nu al de bestemming natuur, waardoor het behoud van het bosje gewaarborgd is. Het in eigendom hebben van de grond is niet noodzakelijk voor een goed beheer. De Adviescommissie is tevens van mening dat het openstellen van het bosje voor publiek en het bouwen van een schuur wellicht schadelijk kunnen zijn voor de natuurwaarden.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vraagt zich af of het beheren van kleine stukjes natuur door particulieren zorgt voor voldoende duurzame bescherming van de aanwezige natuurwaarden. Ook uit het oogpunt van efficiënt beheer vindt de Adviescommissie dat het beheer door Staatsbosbeheer meer voor de hand liggend is. De vele steunbetuigingen die bij de projectaanvraag zitten worden gewaardeerd. Maar ook hier is de Adviescommissie van mening dat deze betrekking hebben op het belang van behoud en bescherming van een uniek stukje natuur en niet op het in andere handen overgaan met het eigendom van het bosje.

6.3.3 WF 203922 Wad en vogels op het boerenland

Door middel van kennisuitwisseling en onderwijs wil de Vereniging Boerenland meer draagvlak en betrokkenheid van agrariërs realiseren voor behoud van natuur en agrarisch natuurbeheer. Doel van het project is het creëren van een mentaliteitsverandering bij agrariërs, die noodzakelijk is om de populaties van boerenlandvogels te behouden en te verhogen.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat dit voorstel slechts indirect bijdraagt aan de doelen van het Waddenfonds. Er is geen sprake van een concrete investering in het waddegebied. Daarnaast is dit voorstel niet specifiek gebonden aan het waddegebied.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt het projectplan onvoldoende helder. Onduidelijk is wat de precieze uitkomsten van het plan zullen zijn. Ook vindt de Adviescommissie de kosten in relatie tot de beschreven output hoog.

embargo tot 30-05-2009

7 Landschapsherstel

7.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie vindt projecten die een bijdrage leveren aan behoud en de beleving van de karakteristieke landschappelijke elementen in het waddengebied van belang. Deze projecten moeten passen binnen de natuurdoelstellingen voor het gebied. Projecten, waarbij de bevolking actief betrokken wordt en waar recreatief medegebruik gestimuleerd wordt, hebben de voorkeur. De Adviescommissie vindt het van belang dat projecten binnen dit thema niet tot de reguliere onderhoudstaken van gemeenten of natuurorganisaties behoren (of zouden moeten behoren) en niet uit reguliere middelen kunnen worden betaald, omdat het Waddenfonds bedoeld is voor extra investeringen in het waddengebied.

7.2 Te honoreren projecten

7.2.1 WF 203883 Versterking van het unieke Texelse landschap

Het voorstel van De Liew, een vereniging voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer, betreft het herstel van tuinwallen en schapenboeten op Texel. Het gaat daarbij om de restauratie van 30 kilometer aan tuinwallen en 10 schapenboeten.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat de tuinwallen en schapenboeten belangrijke cultuurhistorische elementen zijn van het Texelse landschap. Met name de tuinwallen gaan steeds verder achteruit en het streven om ze voor de toekomst te behouden verdient ondersteuning.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt dat het herstel van de tuinwallen en schapenboeten enerzijds als een vorm van achterstallig onderhoud gezien kan worden. Echter er lijkt geen geld uit andere fondsen beschikbaar voor het herstel van deze elementen. De Adviescommissie vindt daarom een bijdrage vanuit het Waddenfonds gerechtvaardigd.

7.3 Niet te honoreren projecten

7.3.1 WF 203897 Herstel van lepen in de Waddenregio

Dit voorstel is aangevraagd door Stichting Iepenwacht Groningen. Het doel van het project is het versterken en herstellen van lepenbeplanting, in samenwerking met particulieren en beheerders. Daarnaast wil de Iepenwacht de bewustwording bij beheerders en bewoners over de waarde van de Iep voor het waddengebied vergroten.

Doeltreffendheid

Hoewel de lep karakteristiek is voor het open landschap, kan de lep ook nadelen voor met name de weidevogelpopulatie met zich meebrengen. Er bestaan onzekerheden over de effecten van grote rijen lepen op de weidevogelbestand, door predatie van roofvogels vanuit de lepen.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt het ingediende voorstel te grootschalig. Het plan duurt een aantal jaren, betreft een zeer groot aantal bomen, die tevens relatief duur zijn, doordat voor het planten van grote lepen wordt gekozen. Het bedrag wat met dit project is gemoeid, is daarom fors voor het effect dat ermee bereikt kan worden voor natuur en landschap. Daarnaast is het zorgen voor het behoud en het herstel van beplanting langs wegen een taak van de gemeenten. Dit voorstel hoort daarom thuis in het reguliere beleid van de betreffende gemeenten.

embargo tot 30-05-2009

8 Cultuurhistorie en archeologie

8.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie vindt naast het behoud en herstel van cultuurhistorische waarden ook het recreatieve medegebruik van cultuurhistorische elementen van belang. Vaak zijn de cultuurhistorische elementen essentieel voor het lezen en beleven van het landschap.

De Adviescommissie geeft de voorkeur aan projecten met samenhang tussen wetenschap, musea en educatieprojecten als het gaat om de cultuurhistorische en archeologische waarden in het waddengebied.

8.2 Te honoreren projecten

8.2.1 WF 203859 Herbouw historisch maritieme elementen Zoutkamp

Het voorstel is ingediend door Stichting Historische Visserij Zoutkamp en betreft de herbouw van drie cultuurhistorische objecten in Zoutkamp: een vissershuisje, het reddingshuisje van Engelsmanplaat (wordt herbouwd op locatie in Zoutkamp) en de bouw van een replica van een kalkoven. De herbouw wordt uitgevoerd door 12 langdurig werkzoekenden als onderdeel van een leerwerkplan. Het visserhuisje en het reddingshuisje krijgen een overnachtingfunctie (hotelkamer, vakantiehuisje).

Doeltreffendheid

Het type vissershuis is specifiek voor Zoutkamp. Ook de kalkoven heeft vroeger in Zoutkamp gestaan. De Adviescommissie vindt dit project dan ook van belang voor het behoud en herstel van de cultuurhistorische waarden van het waddengebied.

Daarnaast vergroot het project de aantrekkelijkheid van Zoutkamp voor toeristen door extra bezienswaardigheden en overnachtingsmogelijkheden te bieden. Het voorstel sluit daarmee aan op andere initiatieven van de gemeente en de provincie om in de regio Zoutkamp het cultuurtoerisme te verstevigen.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt het sympathiek dat voor de werkzaamheden langdurig werklozen worden ingezet. De Stichting Historische Visserij Zoutkamp is een actieve vereniging en de Adviescommissie vertrouwt er dan ook op dat hun voorstel op draagvlak in Zoutkamp kan rekenen.

8.3 Niet te honoreren projecten

8.3.1 WF 203717 Restauratie historische Botter RD28

De aanvraag door Stichting RD 28 betreft de restauratie van het achterschip van de Botter RD28 met als doel het behoud van historisch erfgoed. De Botter wordt ingezet om met groepen geestelijk en lichamelijk gehandicapten te varen op de Waddenzee.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie Waddenfonds is van mening dat het behoud van varend historisch erfgoed erg belangrijk is. De bijdrage vanuit dit project aan de doelstellingen van het Waddenfonds om natuur- en landschapswaarden te vergroten en versterken en een bijdrage te leveren aan een duurzame kennishuishouding is volgens de Adviescommissie niet voldoende. De Botter is niet bij uitstek karakteristiek voor het waddengebied en de Adviescommissie mist een totaalvisie bij deze aanvraag.

Kansrijkheid

Hoewel de gebruikte materialen voor de restauratie als duurzaam aan te merken zijn, is de toepassing van de gebruikte materialen of technieken niet als innovatief aan te merken. De Adviescommissie vindt het project sympathiek en haalbaar, maar niet bijzonder genoeg en geen wervingskracht uitstralen.

8.3.2 WF 203861 500 jaar Oldambt

De indiener, Stichting Landschap Oldambt, wil ter gelegenheid van het 500 jarig bestaan van het Oldambt een educatieproject opzetten om de geschiedenis en het erfgoed van het Oldambt toegankelijk te maken voor onderwijs en inwoners van de streek. Voorgesteld wordt een theatervoorstelling op scholen te geven en een interactieve digitale leeromgeving te bieden. Daarnaast wordt gewerkt aan het versterken van de culturele identiteit, door lezingen, presentaties en folders over het Oldambt.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat dit project te gefragmenteerd, kleinschalig en eenmalig is om een blijvende bijdrage te leveren aan het waddengebied.

Kansrijkheid

De Adviescommissie waardeert het enthousiasme voor het onderwerp, dat uit het voorstel blijkt. Toch vindt zij de gekozen aanpak te weinig samenhangend en professioneel om impact te hebben op het waddengebied. Ook mist de Adviescommissie de samenwerking met informatiecentra in het waddengebied en de theaterconsulent in Groningen.

8.3.3 WF 203920 Masterplan Waddenland

Het project dat is ingediend door Museumstichting Groningen wil de cultuur- en landschapshistorische rijkdom van het waddengebied onderzoeken en via publiekspresentaties toegankelijk maken om bewoners, toeristen en recreanten te informeren en zo bij te dragen aan de bescherming van natuur en landschap in het waddengebied.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie heeft er onvoldoende vertrouwen in dat met de gekozen aanpak de doelen van het project ook bereikt gaan worden. Onvoldoende duidelijk is wat er precies onder 'publiekspresentaties' verstaan wordt.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt de genoemde thema's interessant. Ook het versterken en samenbrengen van kleinschalige initiatieven wordt van belang geacht. Het projectplan is echter te onduidelijk om dit project te kunnen honoreren.

9 Bezoekerscentra, Voorlichting en Educatie

9.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie is een groot voorstander van goede voorlichting over het (inter)nationale wadengebied. In dat kader denkt zij in de richting van maximaal één voorlichtingscentrum per waddeiland en één voorlichtingscentrum per vastelandsregio, waaronder één centrum met internationale allure. De voorlichtingscentra zouden zich kunnen scharen onder één aansprekende huisstijl, waardoor de 'buitenwereld' geholpen wordt te beseffen dat het wadengebied één uitgestrekt, natuurgebied van wereldformaat is, waarbinnen regionale verschillen bestaan.

De centra dienen naast algemene voorlichting over het wadengebied zich toe te leggen op de specifieke thema's van het eiland c.q. regio. Hierbij komen de thema's natuur, landschap, archeologie, cultuurhistorie, ecologie, ruimtelijke ordening, plattelandsonwikkeling, landbouw, kunst in de openbare ruimte, duurzame energie en duurzaam toerisme aan de orde.

Een centrale organisatie kan de verschillende bezoekerscentra helpen hun aanbod op elkaar af te stemmen en up to date te houden. Ook productontwikkeling kan in samenwerking worden opgepakt. De Adviescommissie wil versnippering van initiatieven en producten voorkomen. Nieuwe communicatietechnieken, met name gericht op jongeren, kunnen een bijdrage leveren aan meer kennis over en affiniteit met het wadengebied.

Wel moet er ruimte blijven voor een lokale invulling van de bezoekerscentra, waarbij het bezoekerscentrum gecombineerd wordt met andere voorzieningen. Op de eilanden kan een dergelijk koppeling van functies rondom een bezoekerscentrum bijdragen aan de sociale cohesie, het draagvlak voor het natuurbeleid en een duurzame economische ontwikkeling vanuit recreatie en toerisme.

De Adviescommissie streeft naar afstemming en samenhang tussen de verschillende bezoekerscentra, infocentra en musea in het gebied, zodat voor de verschillende doelgroepen bezoekers op verschillende plekken in het wadengebied een interessant aanbod ontstaat. De Adviescommissie hoopt dat het onderzoek dat door de samenwerkende wadengemeenten wordt gedaan, hieraan een bijdrage zal leveren. De Adviescommissie wil ter zijner tijd graag beschikken over de uitkomsten van dit onderzoek opdat zij de minister kan adviseren over de projectaanvragen op en rond dit thema.

9.2 Te honoreren projecten

Er zijn deze tender geen projecten ontvangen die de Adviescommissie dermate urgent vindt dat zij vooruitlopend op het onderzoek van de samenwerkende wadengemeenten naar een samenhangende visie voor de bezoekerscentra gehonoreerd zouden moeten worden.

9.3 Niet te honoreren projecten

9.3.1 WF 203797 Waterbassins en educatief centrum De Fûgelpits

De aanvraag door Stichting de Fûgelpits betreft een uitbreiding en verbetering van de mogelijkheden voor vogelopvang en educatie over vogelopvang De Fûgelpits Lauwersmar in Moddergat. Voorgesteld wordt twee nieuwe bassins aan te leggen en een nieuwe opvangruimte in te richten, waardoor de kwaliteit van de opvang verhoogd wordt. Daarnaast wil men het educatieve centrum herinrichten om betere voorlichting te kunnen geven.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat een vogelopvang van betekenis is voor de voorlichting over de vogelpopulatie in het waddengebied en de effecten van milieurampen en olielozingen daarop. Het centrum kan fungeren als focuspunt voor de media. Daarnaast is ook het publiek erg betrokken bij slachtoffers van milieurampen. Vanuit ecologisch oogpunt is de waarde van individuele vogelopvang vaak gering door de relatief kleine aantallen vogels die opgevangen worden en door de vermoedelijk lage overlevingskansen op de langere termijn van de schoongemaakte vogels.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt dit project zeer sympathiek. Wel zou het educatief centrum afgestemd dienen te worden met de plannen voor andere informatiecentra in de waddenregio. Om deze reden adviseren wij de minister dit project deze tender niet te honoreren.

9.3.2 WF 203863 Ondernemers als Waddenambassadeurs

Het IVN heeft het plan om ondernemers in het waddengebied op te leiden als waddenambassadeurs die hun kennis en enthousiasme over natuur en landschap zo over kunnen dragen aan bezoekers en toeristen. In de Nationale Parken wordt met veel succes aan een gelijksoortig gastheerschapproject gewerkt.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat een gastheerschapproject voor ondernemers van belang kan zijn voor een duurzame economische ontwikkeling in het waddengebied en een bijdrage kan leveren aan het draagvlak voor het gevoerde natuurbeleid. De Adviescommissie vraagt zich wel af of dit project daarvoor het meest kansrijk is.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt het een gemiste kans dat de natuurbeschermingsorganisaties die actief zijn in het waddengebied niet betrokken zijn bij dit project. Ook heeft de Adviescommissie twijfels bij het aantal ondernemers dat bereid is de cursus te volgen. Anders misschien dan in een Nationaal Park wordt niet verwacht dat de ondernemers veel geld en tijd hebben voor een cursus van de IVN en een 'bordje aan de gevel'. Daarnaast wil de Adviescommissie eerst meer inzicht in de interesse van ondernemers en de doeltreffendheid, voordat voor 5 jaar lang veel geld beschikbaar wordt gesteld.

9.3.3 WF 203880 Wad- en Dollardcentrum

Het project dat is ingediend door Stichting Blue-Events betreft de realisatie van een dagattractie met een combinatie van waterattracties, een watereducatiecentrum, het Wad- en Dollardcentrum en een ontmoetingscentrum voor symposia en bijeenkomsten.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie heeft twijfels over de doeltreffendheid van dit project. Deze twijfels komen voort uit de locatie en de verwachte aantallen bezoekers. Volgens de Adviescommissie lijkt het project meer gericht op de Blauwe Stad en minder op het waddegebied. De Adviescommissie stelt vraagtekens bij de verwachte aantallen bezoekers die aan de hoge kant lijken. De bijdrage aan de doelstellingen van het Waddenfonds vanuit dit project zij volgens de Adviescommissie redelijk, maar niet voldoende.

Kansrijkheid

De mate van kansrijkheid van dit project hangt af van het masterplan ten aanzien van de informatiecentra in het waddegebied. De Adviescommissie geeft het project een lage prioriteit en vindt dat dit project meegenomen moet worden in het samenhangende plan voor de informatiecentra in het waddegebied.

9.3.4 WF 203890 Van Kijkdoos naar Cultuurfabriek

Stichting Openluchtmuseum Het Hoogeland wil het museum van een collectiegerichte instelling naar een informatiegerichte instelling omzetten. De cultuurgeschiedenis van waddegebied wil men samenhangend en op thematische wijze voor een breed publiek ontsluiten. Om dit te bereiken wordt het hoofdgebouw verbouwd en uitgebreid met ruimte voor tijdelijke themapresentaties. Daarnaast wil men het museum uitbreiden met nieuwe communicatiemiddelen en de gymzaal verbouwen om deze geschikt te maken voor lezingen en workshops.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat het museum wel een impuls kan gebruiken, maar denkt dat met het voorgestelde plan er geen nieuwe inzichten in de geschiedenis van het gebied zullen ontstaan. Het project lijkt vooral bedoeld om het museum aantrekkelijker te maken voor toeristen. De Adviescommissie vindt dan ook dat het voorstel meegenomen moet worden in het onderzoek dat in opdracht van de gemeente Harlingen plaats vindt naar de informatiecentra in het waddegebied. Het op zich zelf uitvoeren van dit project draagt volgens de Adviescommissie onvoldoende bij aan de doelen van het Waddenfonds.

Kansrijkheid

Het plan lijkt haalbaar en uitvoerbaar. De Adviescommissie heeft haar twijfels over de innovativiteit en toekomstwaarde van het project. Juist daarom zou het goed zijn als het project wordt meegenomen in het onderzoek naar de informatiecentra in het waddegebied, om te kijken voor welke doelgroep en op welke wijze dit museum in het totale aanbod van informatiecentra en musea gepositioneerd kan worden.

9.3.5 WF 203925- WF 203929 - WF 203921 Waddencentra voor Werelderfgoed

De aanvraag van Stichting Waddencentra bestaat uit een overkoepelende tekst met daaronder drie deelprojecten. Het overkoepelende deel is een inleiding waarin is aangegeven hoe de samenwerking tussen de waddencentra op de eilanden geïntensiveerd wordt. Het project Wegwijzer is een deelproject om door middel van PDA's toeristen meer over de waddeneilanden te laten ontdekken. Het project Mijn Wadden is een e-mailservice vanuit de waddencentra, zodat mensen ook thuis informatie over onderwerpen op de wadden ontvangen en zo betrokken blijven bij het wad. Het laatste deelproject bestaat uit een fysieke investering in drie van de waddencentra: Ecomare-buiten, De Noordwester en Energie Expertise Centrum Ameland.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt het van belang dat éénheid komt in het aanbod van informatiecentra op de waddeneilanden. Een verdergaande samenwerking tussen de waddencentra en gezamenlijke productontwikkeling past daarbinnen. De waddencentra zijn echter betrokken bij een onderzoeksopdracht, onder regie van de gemeente Harlingen, om tot een gezamenlijke visie te komen voor alle informatiecentra in het waddengebied. Deze aanvraag loopt daar deels op vooruit. Om deze aanvraag te honoreren, terwijl de gezamenlijke visie nog ontwikkeld moet worden lijkt de Adviescommissie niet verstandig. Dit kan de samenwerking onderling frustreren in plaats van stimuleren.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt met name het Energie Expertise Centrum op Ameland interessant. Ook de aanvraag van Ecomare is goed onderbouwd. Daarentegen vindt de Adviescommissie de aanvraag voor de Noordwester op Vlieland niet sterk. Onduidelijk is wat nu precies de aanpassingen zijn en waarom deze noodzakelijk zijn. De ontwikkeling van nieuwe producten spreekt tot de verbeelding, maar ook dit zou in samenhang moeten gebeuren met de andere informatiecentra in het waddengebied.

10 Duurzame ontwikkeling van energievoorziening

10.1 Redeneerlijn

Het inzetten op een duurzame energiehouding en op die wijze in 2020 zelfvoorzienend zijn in de energie- en drinkwaterbehoefte van de waddeneilanden wordt door de Adviescommissie toegejuicht. De getoonde ambitie en samenwerking tussen de eilanden is goed, maar het bijdragen aan het Ambitiemanifest voor de waddeneilanden, is onvoldoende reden voor een bijdrage uit het Waddenfonds. Het is noodzakelijk de uitgesproken ambitie te vertalen in een concreet plan van aanpak. Hierbij is ook van belang na te gaan of en op welke wijze de waddeneilandgemeenschap bereid is de prijs te betalen en het risico te nemen dat behoort bij het enigszins vooruitlopen op de gebruikelijke vorm van energievoorziening.

Het Waddenfonds is bedoeld voor concrete projecten. Het opstellen van een dergelijk masterplan kan daarom niet uit het Waddenfonds worden bekostigd. De Adviescommissie hoopt dat een masterplan zal leiden tot meer grootschalige initiatieven en aanvragen dan wel tot meer bundelingen van projectvoorstellen, die daadwerkelijk zullen leiden tot een transitie naar een duurzame energiehouding. Bij het opstellen van het plan van aanpak zouden de duurzame energieteams op de eilanden betrokken moeten worden, aangezien zij voortvarend aan de slag zijn met duurzame energie. In de aanloop naar een dergelijk masterplan is het van belang ervaring op te doen door middel van pilotprojecten.

De Adviescommissie ziet ook graag plannen met innovatieve technologieën. Deze projecten moeten haalbaar en uitvoerbaar zijn, ook vanuit regelgeving en vereiste vergunningen. Aansluiting in de plannen bij bestaande subsidieregelingen rond duurzame energie is gewenst. Dit vergroot de kans op uitvoerbaarheid. Kleinschalige en minder innovatieve energieprojecten, zoals het toepassen van LED-verlichting, worden door de Adviescommissie als onvoldoende vernieuwend gezien in het streven naar een transitie naar een duurzame energiehouding.

Door de getoonde ambitie, het toepassen van nieuwe duurzame technologieën en het specifieke eilandkarakter kunnen de waddeneilanden aandacht op wereldschaal krijgen voor hun energiehouding. De Adviescommissie verwacht dat dit ook economisch gunstige gevolgen zal hebben.

10.2 Te honoreren projecten

10.2.1 WF 203817 Duurzaam zorgcentrum De Stilen Terschelling

De aanvraag van Stichting Zorggroep Noorderbreedte behelst een extra investering in het nieuw te bouwen zorgcentrum De Stilen op Terschelling om de CO₂ uitstoot te beperken en zo energieneutraal mogelijk te bouwen. Het doel van de extra investeringen is om de energieprestatiecoëfficiënt (EPC) terug te brengen onder de norm van 1,0 voor dit type gebouwen naar 0,78. Om dit te bereiken moeten hogere isolatiewaarden gerealiseerd worden, wordt gebruik gemaakt van driedubbel glas, CO₂-gestuurde ventilatie, zonnecollectoren en LED-verlichting.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie Waddenfonds is van mening dat dit project een bijdrage levert aan doelstelling C van het Waddenfonds, een transitie naar een duurzame energiehuishouding in het waddengebied. Met een dergelijk grootschalig nieuwbouwproject op een eiland kan een flinke slag geslagen worden in het terugdringen van de CO₂-uistoot. De Adviescommissie vindt dat er additionele investeringen mogelijk waren geweest om tot een nog lagere EPC norm te komen. De Adviescommissie ziet dit project als een aansprekend voorbeeldproject, maar daagt toekomstige indieners uit nog meer ambitie in hun plannen te leggen.

Kansrijkheid

Hoewel de gebruikte technieken en materialen niet nieuw zijn, is het voorstel innovatief te noemen, omdat het een redelijk grootschalig nieuwbouwproject in de zorgsector betreft. De Adviescommissie vindt het bijzonder dat een zorgpartij bereidt is mee te investeren in het terugbrengen van de energieprestatiecoëfficiënt tot onder de wettelijke norm en daarmee een bijdrage wil leveren aan de energieambities van de waddeneilanden. Hoewel de energiebesparende maatregelen in dit project wellicht niet direct zichtbaar zijn aan de buitenkant van het gebouw, kan dit project toch een belangrijke symboolwaarde hebben voor andere nieuwbouwprojecten op de eilanden.

10.2.2 WF 203882 Groen Gas op Schiermonnikoog

De zes veehouders op Schiermonnikoog willen samen een biogasinstallatie bouwen, waardoor de op het eiland geproduceerde mest- en reststoffen vergist kunnen worden. Naast de mest worden ook het snoeiafval van Natuurmonumenten, het biologische afval van de restaurants op Schiermonnikoog en glycerine gebruikt voor de biogasinstallatie. Het geproduceerde biogas wordt omgezet naar aardgaskwaliteit en geïnjecteerd in het aardgasnetwerk, waardoor het overgrote deel van het gasverbruik op het eiland door groen gas kan worden vervangen.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat met een biogasinstallatie een belangrijke bijdrage geleverd kan worden aan de transitie naar een duurzame energiehuishouding en de ontwikkeling van nieuwe vormen van energie. Zij heeft zich wel afgevraagd of Schiermonnikoog hiervoor de meest voor de hand liggende plek is. Uit de opgevraagde massabalans blijkt dat de opbrengst van de installatie voor het grootste deel afhankelijk is van de aangevoerde glycerine vanaf de wal. Navraag leert dat voor deze aanvoer van glycerine geen extra bootbewegingen nodig zijn. Positief is het feit dat door de biogasinstallatie veel minder afvoer van afval van het eiland nodig is.

Kansrijkheid

Het feit dat alle boeren op Schiermonnikoog mee willen werken aan het bouwen van een biogasinstallatie spreekt tot de verbeelding. Dit voorstel kan een voorbeeldfunctie hebben voor andere boeren in de waddenregio, ook omdat beoogd wordt om zeer zorgvuldig om te gaan met de inpassing van de installatie in de Natura 2000-wetgeving en samenwerking is gezocht met verschillende partijen om de installatie van brandstof te voorzien.

Anderzijds heeft de Adviescommissie zich afgevraagd hoeveel toekomstwaarde een biogasinstallatie op Schiermonnikoog heeft. De landbouw op het eiland zal niet verder groeien. Het aandeel materiaal dat van de wal moet komen zal doordoor in de

komende jaren eerder groeien dan krimpen. De Adviescommissie heeft daarmee ook twijfels over de economische levensvatbaarheid van dit project. Het feit dat de indieners zelf fors investeren en de gezochte samenwerking met derden zorgt voor een positief oordeel. Bij de toekenning van middelen uit het Waddenfonds adviseert de Adviescommissie de beperking mee te geven dat dit project niet mag leiden tot extra vaarbewegingen van en naar het eiland.

10.2.3 WF 203903 Duurzaam Terschelling

De gemeente Terschelling doet een aanvraag voor twee deelprojecten op het gebied van duurzame energie; LED-verlichting in het natuurcentrum Terschelling en een haalbaarheidsonderzoek naar de toepassingsmogelijkheden van geothermische energie op Terschelling.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt het onderdeel LED-verlichting als zodanig niet interessant voor een bijdrage uit het Waddenfonds, maar het haalbaarheidsonderzoek naar geothermische energie daarentegen wel.

Uit het onderzoek moet blijken of geothermische energie een bijdrage kan leveren aan het streven van de eilanden zelfvoorzienend te zijn in hun energie- en drinkwatervoorziening.

Kansrijkheid

De opzet van het haalbaarheidsonderzoek naar geothermische energie laat nog te wensen over. Zo lijkt er weinig aandacht in het onderzoek voor de economische haalbaarheid van geothermische energie. Ook mist de Adviescommissie kennis en know how in het projectteam over deze specifieke wijze van energiewinning. De Adviescommissie verwacht dat het gebruik van geothermische energie op deze plek niet gemakkelijk zal zijn: het warme water zit relatief diep en de kans is aanwezig dat het water zouthoudend is. Toch wil de Adviescommissie deze vorm van energie een kans geven, door te adviseren deze eerste onderzoeksfase te honoreren. Het onderzoek moet meer duidelijkheid brengen over de technische en economische haalbaarheid. De Adviescommissie merkt daarbij op dat financiering van deze eerste fase daarmee los staat van een eventueel vervolg.

10.2.4 WF 203908 Energieneutraal wonen op Texel

Zeven particuliere huizenbezitters willen in samenwerking met een woningbouwcorporatie 24 duurzame energieneutrale nieuwbouwwoningen bouwen in Den Hoorn op Texel, optimaal ingepast in de omgeving. Het project heeft als doel het totale energieverbruik van de huizen tot nul te reduceren. Naast energiebesparende maatregelen wordt in de huizen gebruik gemaakt van warmteopwekking door een bodemwarmtewisselaar, zonnecollectoren, PV en windenergie.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat dit pilotproject veel leerzame informatie op kan leveren voor vervolgprojecten met duurzaam bouwen op de eilanden. De Adviescommissie waardeert de getoonde ambitie en betrokkenheid van de particuliere investeerders. Gezien de lange terugverdientijd nemen ook zij een risico.

Kansrijkheid

De samenwerking tussen particulieren, de woningbouwvereniging en de gemeente wordt als zeer positief gezien. Doordat de proef een hele woonwijk en zowel huur- als koopwoningen omvat, kan meer ervaring worden opgedaan. De Adviescommissie benadrukt wel dat het hier om een pilotproject gaat dat moet leiden tot een masterplan voor de samenwerkende waddeneilanden. Dat betekent dat het Waddenfonds niet beschikbaar is voor alle te bouwen energieneutrale woningen op de eilanden.

10.2.5 WF 203913 Demonstratieproject HRe-ketels Ameland

Eneco Installatie B.V. wil 100 HRe-ketels plaatsen en monitoren op Ameland. Het betreft een veldproef en voorbeeldproject voor de verdere ontwikkeling van dit type ketels.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat dit type ketels een goede bijdrage kunnen leveren aan de transitie naar een duurzame energiehuishouding. Het is daarom goed een veldproef te doen zodat dit product zich verder kan ontwikkelen. De veldproef had ook elders in Nederland gehouden kunnen worden, maar het past goed bij het duurzame karakter van de waddeneilanden en hun streven te fungeren als proeftuin voor nieuwe vormen van duurzame energie.

Kansrijkheid

De Adviescommissie is van mening dat de veldtest op Ameland kansrijk is; er worden zowel huur- als koopwoningen bij de proef betrokken. Het risico van de investering is gering en Eneco betaalt mee aan de proef.

10.2.6 WF 203923 DonQ1 Urban Windmills Texel

De gemeente Texel wil een proef doen met kleine windmolens in de bebouwde omgeving (Urban Windmills). Onderzoek moet uitwijzen of deze windmolens op grote schaal op Texel kunnen worden toegepast, om huizen CO₂-neutraal te maken.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt dit een aansprekend pilotproject, om te zoeken naar nieuwe vormen van duurzame energie. Zij vraagt zich wel af hoe wenselijk het is om na afloop van de pilot overal op Texel kleine windmolens te plaatsen. Echter om de ambitieuze doelstellingen uit het Ambitiemanifest waar te kunnen maken, moet geëxperimenteerd worden met verschillende manieren van energiebesparing en -opwekking.

Kansrijkheid

Het projectvoorstel zit goed in elkaar en er wordt samengewerkt met een relevante kennispartner (TU Delft). De proef moet uitwijzen dat er draagvlak is op Texel voor het op grote schaal toepassen van deze vorm van windenergie. In de proef zal ook aandacht moeten zijn voor de wijze waarop de energie aan het net wordt toegevoegd.

10.3 Niet te honoreren projecten

10.3.1 WF 203737 Cursus duurzaam en energieneutraal bouwen

De aanvraag van Mea-Adviesburo betreft het ontwikkelen en voorbereiden van een cursus over duurzaam en energieneutraal bouwen. Deze cursus is bedoeld voor bestuurders, bouwers en bewoners van het waddengebied, met als doel om de kennis ten aanzien van duurzaam en energieneutraal bouwen te vergroten en een grotere samenwerking en afstemming tussen bouwbedrijven, architecten, gemeenten en provincies te bewerkstelligen ten aanzien van duurzaam en energieneutraal bouwen.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt het project op zich sympathiek, maar mist de concrete relatie met de doelen van het Waddenfonds. Het project is niet specifiek voor de wadden en niet onderscheidend genoeg omdat er tal van dergelijke cursussen worden georganiseerd. Daarnaast vindt de Adviescommissie de schaalgrootte van het project klein, waardoor het waarschijnlijk geen groot effect zal hebben. Tevens vindt zij de bijdrage aan de doelstelling van het Waddenfonds om bij te dragen aan de transitie naar een duurzame energiehuishouding in het waddengebied onvoldoende.

Kansrijkheid

De kansrijkheid van het organiseren van een cursus over duurzaam en energieneutraal bouwen is volgens de Adviescommissie voldoende, de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van het project zijn groot en ook is het project doelmatig aangezien er slechts een relatief klein investeringsbedrag nodig is. De Adviescommissie vindt het project niet innovatief.

10.3.2 WF 203738 Onderzoek wind en waterstof in het waddengebied

De stichting Windenergie & opslag Dronrijp heeft een aanvraag ingediend met als doel een onderzoek naar de mogelijkheden om (overtollige) windenergie om te zetten en op te slaan in waterstof.

Doeltreffendheid

Inhoudelijk heeft de Adviescommissie grote vraagtekens bij deze aanvraag. Onduidelijk is waar dit project toe leidt. Het project mist de relatie met de praktijk en lijkt in opzet op een literatuurstudie die geen bijdrage levert aan de doelstellingen van het Waddenfonds ten aanzien van duurzame energie.

Kansrijkheid

De geformuleerde aanpak zal volgens de Adviescommissie niet leiden tot de beoogde doelstelling, zoals geformuleerd in het projectplan. Onderzoek naar mogelijkheden om (wind)energie op te slaan zijn zinvol, maar de complexiteit van deze materie maakt dat onderzoek naar dit thema een andere aanpak vraagt. Het projectplan van de stichting Windenergie & opslag Dronrijp is daarom van onvoldoende kwaliteit voor een bijdrage uit het Waddenfonds.

10.3.3 WF 203858 Duurzame Wadden

De vijf waddeneilanden willen gezamenlijk een plan van aanpak op laten stellen om hun ambities om in 2020 zelfvoorzienend te zijn in energie en drinkwater haalbaar te maken. Door een stappenplan, een monitoringssysteem en het ondersteunen van de duurzame energieteams op de eilanden moet het gezamenlijk streven van de eilanden, dat is neergelegd in het Ambitiemanifest concreet worden.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is positief over de geformuleerde ambities van de vijf waddeneilanden om in 2020 zelfvoorzienend te zijn op het gebied van energie en drinkwater. Ook vindt zij dat hier gestructureerd naar toe gewerkt moet worden. Er moeten op sommige punten nog grote inspanningen geleverd worden om de ambities te realiseren. De Adviescommissie heeft haar twijfels over de toegevoegde waarde van het voorgestelde projectbureau in het realiseren van die ambities.

Kansrijkheid

Het is de Adviescommissie onvoldoende duidelijk hoe de duurzame energieteams op de eilanden aankijken tegen dit voorstel. Zitten zij wel te wachten op een centraal 'sturend' orgaan? Onduidelijk is wat de status van het projectbureau is en welke beslissingsmacht zij hebben. Ook mist de Adviescommissie aansprekende en concrete projecten die al ingediend zijn of nog in voorbereiding zijn. Het blijft teveel bij het toepassen van LED-verlichting en andere kleinschalige initiatieven.

10.3.4 WF 203888 Vlieland bespaart meer energie

Het voorstel van de gemeente Vlieland bevat een aantal maatregelen op Vlieland voor een duurzame energiehuishouding. Het gaat om het plaatsen van kleine windmolens in de aanloophaven, het vervangen van de verlichting in het gemeentehuis door LED, het toepassen van zonne-energie bij de sporthal en investeringen in duurzame energie op camping Stortemelk. Het plan is een vervolg op het vorig jaar gehonoreerde project 'Vlieland bespaart energie'.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt het voorstel passen binnen de doelen van het Waddenfonds, maar geen grote bijdrage leveren aan de transitie naar een duurzame energiehuishouding. De reductie van CO₂ is relatief klein.

Kansrijkheid

De voorgestelde maatregelen zijn in principe allemaal goed, maar vormen samen toch geen aansprekend voorbeeldproject. Ook worden ondernemers en toeristen niet echt bij de plannen betrokken; het blijft beperkt tot overheden en stichtingen.

10.3.5 WF 203894 Duurzaam Schiermonnikoog

In het kader van het Ambitiemanifest wil de gemeente Schiermonnikoog een pilotproject uitvoeren met een biokachel, op basis van bio-oxidatie om daarmee het openluchtwembad te verwarmen. Daarnaast bestaat de aanvraag uit een deelproject voor duurzame energieopwekking in de jachthaven (windmolens en zonne-energie) en twee deelprojecten rondom LED-verlichting in een nieuwe woonwijk en de jachthaven.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat kleinschalige LED-verlichtingsprojecten als zodanig onvoldoende bijdragen aan doelstelling C van het Waddenfonds. Binnen dit doel is de Adviescommissie op zoek naar innovatieve pilots of projecten die een flinke bijdrage kunnen leveren aan de transitie naar een duurzame energiehuishouding.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt de biokachel een mogelijk interessante nieuwe techniek, die zeker toekomst kan hebben in het waddegebied, voor het leveren van laagwaardige warmte aan bijvoorbeeld een zwembad of wellnesscomplex. De aanvraag krijgt echter een lage prioriteit door de koppeling met de LED-verlichting en de windmolens in de jachthaven, waarvoor weinig draagvlak lijkt te zijn op het eiland. De Adviescommissie hoopt dat het onderzoek naar de biokachel op een andere wijze alsnog doorgang kan vinden of als pilot opnieuw ingediend kan worden.

10.3.6 WF 203910 Energy Boost

In dit project van Stichting Duurzaam Texel wordt ingezet op kennisvergaring rondom de thema's duurzaamheid en energiebesparing. Voorgesteld wordt energiebeurzen te organiseren, brochures te vervaardigen en te verspreiden, informatie te geven over subsidiemogelijkheden, een loket in te richten voor vragen en excursies en lezingen te geven.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat alleen het aanjagen van initiatieven onvoldoende bijdraagt aan de doelen van het Waddenfonds. Daarnaast is de Adviescommissie van mening dat de meeste mensen die informatie willen over duurzaamheid en energiebesparing dit zelf op internet kunnen vergaren. Hier zijn geen extra loketten voor nodig.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt dit voorstel niet kansrijk. Er wordt onvoldoende een link gelegd met concrete projecten.

10.3.7 WF 203914 Tweede fase Getijdencentrale Texel

Vorig jaar is door de minister op advies van de Adviescommissie de eerste fase van dit project gehonoreerd. Nu vraagt de gemeente Texel de tweede fase van het project aan: een pilotproject waarbij gedurende 5 jaar een drijvend ponton met 6 getijdenturbines (500 kW) geplaatst kan worden voor de kust van Texel. Het doel van het pilotproject is ervaring op te doen en metingen te verrichten naar de invloed van getijdenturbines (in parkopstelling) op het waddegebied.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat energie uit een Getijdencentrale bij kan dragen aan de transitie naar een duurzame energiehuishouding. Om die reden zou de Adviescommissie dan ook graag een pilotproject zien om meer ervaring op te doen met deze vorm van energiewinning.

Kansrijkheid

Inmiddels is duidelijk geworden dat vanuit de PKB-Waddenzee geen vergunning verleent kan worden voor de bouw van dergelijke turbines in de Waddenzee. Een nieuw vast te stellen AMvB Waddenzee, waarin ruimte is gereserveerd voor dergelijke pilotprojecten, is noodzakelijk. Hierdoor kan niet binnen een jaar na toekenning van de middelen uit het Waddenfonds tot realisatie worden overgegaan en kan het project deze tender niet gehonoreerd worden.

Een ander punt van aandacht in dit project is het prijskaartje dat aan getijdenstroom hangt. Het is van belang na te gaan of de waddeneilandgemeenschap bereid is de prijs te betalen en het risico te nemen dat behoort bij het enigszins vooruitlopen op de gebruikelijke vorm van energie voorziening.

embargo tot 30-05-2009

11 Duurzame ontwikkeling van recreatie en toerisme

11.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie heeft een voorkeur voor projecten die voorwaardenscheppend zijn voor meer (kwalitatieve) recreatie en toerisme in het gebied, zoals de aanleg van goed in te passen vaar-, fiets- en wandelroutes. Het gaat om wervende projecten die nieuwe of extra bezoekers waarschijnlijk maken, die komen voor de natuur en schoonheid van het waddegebied of aansprekende projecten op het gebied van duurzaamheid. De opgegeven verwachting van het aantal (extra) bezoekers moet reëel en haalbaar zijn.

Initiatieven van individuele ondernemers voor aanpassing van hun bedrijf zijn mogelijk, op voorwaarde dat zij voldoende impact hebben en voldoende bijdrage leveren aan de doelen van het Waddenfonds. Daarbij is voldoende omvang of een voorbeeldfunctie van belang. Verbouwingen of investeringen die tot de normale bedrijfsvoering horen hebben geen prioriteit. Gezamenlijke initiatieven van ondernemers voor een meer duurzame of natuurgerichte bedrijfsvoering hebben de voorkeur.

11.2 Te honoreren projecten

11.2.1 WF 203798 Waddenstrandje Texel

De aanvraag van de gemeente Texel omvat het vervangen van een buitendijkse steenstort door een zandstrandje aan de noordzijde van het havengebied van Oudeschild. Het doel is om het strandje een ecologisch karakter te geven en vrij toegankelijk te maken voor inwoners van Texel en vaarrecreanten vanuit de haven van Oudeschild.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat dit project vooral een toegevoegde waarde heeft voor toerisme en recreatie in het waddegebied. De aanleg van een zandstrandje is een enorme verbetering van de faciliteiten voor watersporters en daarmee draagt het project voldoende bij aan de doelstelling van het Waddenfonds ten aanzien van een duurzame economische ontwikkeling in het waddegebied. De bijdrage aan het vergroten en versterken van natuur- en landschapwaarden is volgens de Adviescommissie echter minimaal. De ecologische meerwaarde is te verwaarlozen omdat het strandje te dicht bij de jachthaven ligt en waarschijnlijk intensief wordt gebruikt door recreanten. Ook stelt de Adviescommissie vraagtekens bij de landschappelijk meerwaarde. De keuze tussen een steenstort of een zandstrandje is subjectief en daarnaast is juist steenstort karakteristiek voor de oostelijke kant van Texel. De Adviescommissie vindt dat het project voldoende bijdraagt aan de economische doelstellingen van het Waddenfonds, maar onvoldoende voor de doelstellingen ten aanzien van natuur en landschap. De Adviescommissie adviseert de minister om maximaal 40% subsidie te verstrekken, omdat het project alleen aantoonbaar bijdraagt aan doelstelling C (duurzame economische ontwikkeling).

Kansrijkheid

Het project is volgens de Adviescommissie voldoende kansrijk. Tevens is het project duurzaam aangezien er voldoende gebruik wordt gemaakt van duurzame oplossingen

zoals het opwarmen van water met zonnecollectoren. Volgens de Adviescommissie heeft het project in voldoende mate toekomstwaarde en is het doelmatig en doeltreffend.

11.3 Niet te honoreren projecten

11.3.1 WF 203857 Herstructurering Burdaard

De gemeente Ferwerderadeel is voornemens het dorp Burdaard te herstructureren. In dit voorstel wordt een bijdrage uit het Waddenfonds gevraagd voor het realiseren van een Multifunctioneel centrum, het opwaarderen van de passantenhaven, de binnenhaven en het realiseren van een transferium. Deze maatregelen zijn bedoeld om de werkgelegenheid en de leefbaarheid in het dorp te versterken.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat dit voorstel onvoldoende bijdraagt aan de doelen van het Waddenfonds. Het gaat om een regulier herstructureringsplan dat door de gemeente en de jachthavenvereniging gefinancierd zou moeten worden.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt het plan daarnaast relatief duur in relatie tot de bijdrage aan de doelen van het Waddenfonds.

11.3.2 WF 203887 Beeldentuin, Vogelparadijs en Windturbineproefpark

Een groepsaccommodatie in Wunseradiel wil uitbreiden door de aanleg van een beeldentuin en vogel eldorado met beelden van de kunstenaar Hein Mader. Daarnaast willen de indieners vier innovatieve windmolens plaatsen als een demonstratieveld.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie ziet nauwelijks verband tussen dit project en het behoud en de versterking van het waddegebied. Het ecologische deel is te klein om blijvend van invloed te zijn op de natuur in het waddegebied. Ook de proef met windmolens is te klein en onvoldoende ingebed om tot bruikbare resultaten te leiden.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt dit voorstel onvoldoende toekomstwaarde hebben en niet innovatief. Onduidelijk is het draagvlak voor windenergie en de resultaten over de bezoekersaantallen.

11.3.3 WF 203891 De beleving van het waddegebied

Een kampeerboerderij op Ameland wil een educatief programma ontwikkelen om bezoekers de wadde natuur te laten beleven. Daarnaast moet de kampeerboerderij verbouwd worden om die geschikter te maken voor het bieden van educatieve

programma's voor schoolklassen. Er is samenwerking gezocht met een school in Boxmeer en met de Zeehondencrèche.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat de uitbreiding en verbouwing van de kampeerboerderij niet of nauwelijks bijdraagt aan de doelen van het Waddenfonds. De commissie is dan ook van mening dat een dergelijke verbouwing binnen de normale bedrijfsvoering hoort te vallen. Het educatieve programma bestaat al.

Kansrijkheid

Het betreft één kampeerboerderij op Ameland. Er is samenwerking gezocht met een school in Boxmeer en de Zeehondencrèche, maar er is geen samenwerking gezocht met de waddencentra en het project Waddenzeeschool. De Adviescommissie twijfelt dan ook of dit initiatief een voorbeeldfunctie kan vervullen en tot navolging zal leiden. De toekomstwaarde van dit voorstel is daarmee gering.

11.3.4 WF 203896 Fietsroute Wadden onderlangs

De aanvraag is ingediend door de gemeente Den Helder in samenwerking met de andere gemeenten in de Kop van Noord-Holland. De indieners willen een fietsroute realiseren in de Kop van Noord-Holland met zichtlocaties onderaan het wad, om de beleving van en het bezoek aan het wad te reguleren. De route wordt gekoppeld aan een natuur- en milieueducatieprogramma. Cultuurhistorische elementen langs de route worden betrokken en hersteld. Het fietspad loopt vanaf het nieuwe bezoekerscentrum Duinen Noordkop naar Wieringen.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt de bijdrage van het voorstel aan doelstelling B en D onvoldoende. De Adviescommissie is van mening dat het voorstel vooral bijdraagt aan de recreatie (doelstelling C). Er is niet aantoonbaar gemaakt dat er nu sprake is van 'ongecontroleerde bezoeken' aan het wad en dat deze een bedreiging vormen voor het wadgebied. Daarnaast is de Adviescommissie van mening dat een fietspad eerder zal leiden tot meer ongecontroleerde bezoeken.

Kansrijkheid

De Adviescommissie kan zich voorstellen dat een fietspad door de Kop van Noord-Holland een bijdrage levert aan het toerisme in dit gebied. De indieners geven echter aan dat het fietspad met name bedoeld is voor de lokale bevolking. De Adviescommissie vraagt zich af wat de toegevoegde waarde is van de koppeling met een natuur- en milieueducatieprogramma. Indien het fietspad vooral voor de lokale bevolking is, hoort dit voorstel tot de reguliere taken van de betrokken gemeenten.

12 Duurzame ontwikkeling van de visserij

12.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie vindt het van groot belang dat er initiatieven komen voor een meer duurzame visserij. Op dit moment leiden vele vormen van visserij nog tot overbevissing, tot ongewenste bijvangsten en/of tot verstoring van de bodem. Verduurzaming van de visserij dient aan al deze aspecten aandacht te besteden. De schelpdiervisserij is het meest schadelijk voor de Waddenzee. Gelukkig zijn er al vele initiatieven gaande om deze sector duurzamer te maken, onder andere vanuit de garnalenvisserij. Daarnaast vindt de Adviescommissie onderlinge samenwerking van vissers, kennisinstituten en natuurorganisaties van belang. Onderzoek naar vestiging van mosselzaad kan zowel voor de natuurwaarden als voor de visserij van groot belang zijn.

De Adviescommissie ziet in aquacultuur op het land alleen niet de oplossing voor een duurzame visserij. Aquacultuur is niet specifiek gebonden aan het waddengebied. Een bijdrage uit het Waddenfonds ligt daarom alleen voor de hand als er een duidelijke bijdrage wordt geleverd aan herstel van natuur- en landschap of het tegengaan van externe bedreigingen in het waddengebied.

12.2 Te honoreren projecten

12.2.1 WF 203926 Verduurzaming garnalenvisserij

De Stichting Verduurzaming Garnalenvisserij wil in samenwerking met de Waddenvereniging en Stichting de Noordzee via drie deelprojecten komen tot een verduurzaming van de garnalenvisserij. Doel is het verkrijgen van een duurzaamheidskeurmerk. Uit een voorverkenning voor dit keurmerk is gebleken dat onderzoek naar de verspreiding van vangsten ten opzichte van kwetsbare gebieden, een pulskor en het verbeteren van de overlevingskansen van bijvangst door maatregelen op de schepen nodig zijn om te kunnen komen tot een duurzame garnalenvisserij.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt dat dit voorstel bijdraagt aan doelstelling B (tegengaan externe bedreigingen) en aan doelstelling C (duurzame economische ontwikkeling). Hoewel de garnalenvisserij niet de meest verstorende vorm van visserij is, kan ook hier winst geboekt worden. Het toewerken naar een duurzaamheidskeurmerk is zowel goed voor de ecologie van de Waddenzee, als voor de garnalenvissers; er is immers vanuit de samenleving behoefte aan garnalen met een duurzaamheidskeurmerk.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt de samenwerking tussen de visserijsector en de natuurbeschermingsorganisaties bijzonder waardevol. Zij verwacht dat de ervaringen die in dit project worden opgedaan zullen doorwerken naar de hele sector, mede omdat het keurmerk ook een financieel voordeel kan bieden. Op deze manier kan de garnalenvisserij ook in de toekomst op een duurzame manier medegebruiker zijn van de Waddenzee.

12.3 Niet te honoreren projecten

12.3.1 WF 203818 Duurzame Kokkelvisserij op het wad

Door Providence BV wordt voorgesteld een bestaand visserijvaartuig om te bouwen naar een schip dat gebruikt kan worden voor de handmatige kokkelvisserij.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt dat dit voorstel onvoldoende bijdraagt aan de doelen van het Waddenfonds. Er is onvoldoende aangetoond dat handmatige kokkelvisserij bij een te grote uitbreiding niet dezelfde negatieve effecten voor het natuurlijke systeem met zich meebrengt als mechanische kokkelvisserij.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt dit voorstel onvoldoende toekomstwaarde hebben.

12.3.2 WF 203886 Milieuvriendelijke garnaalvisserij door gebruik van sleewielen

Door gebruik te maken van wielen onder de slee bij het vissen naar garnalen hoopt de aanvrager, Vissersbedrijf P en G Boerdijk BV, de bodem minder te verstoren. Ook neemt door het gebruik van wielen onder de slee het brandstofgebruik en de uitstoot af.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is niet overtuigd dat de wielen ook inderdaad tot minder bodemberoering leiden.

Kansrijkheid

Daarnaast is de Adviescommissie van mening dat dit type maatregelen tot de normale bedrijfsvoering horen. Daarvoor is geen bijdrage uit het Waddenfonds noodzakelijk.

12.3.3 WF 203915 Blijf wijs op de Waddenzee

Een garnaalvisser, Vissersbedrijf Triple F, heeft ideeën om zijn boot en bedrijfsvoering duurzamer te maken, door een aantal aanpassingen op zijn boot door te voeren en in overleg te gaan met het ministerie van LNV over aantal visdagen.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt dit project onvoldoende bijdrage aan de doelen van het Waddenfonds. Het betreft slechts 1 boot, waardoor er geen zicht is op een blijvende bijdrage aan het wadengebied.

Kansrijkheid

Doordat er niet wordt samengewerkt in een samenwerkingsverband of met andere vissers is er onvoldoende uitzicht op een duurzamere visserij in het wadengebied

13 Duurzame ontwikkeling in de landbouw

13.1 Redeneerlijn

Ten aanzien van projecten die een duurzame ontwikkeling in de landbouw in het waddengebied beogen, is de Adviescommissie op zoek naar initiatieven die leiden tot een breed draagvlak bij de boeren voor agrarisch natuurbeheer of tot toepassing van duurzame energie of naar innovatieve en ambitieuze pilotprojecten specifiek voor het waddengebied. De Adviescommissie hecht er aan dat niet alleen onderzoek gedaan of voorlichting gegeven wordt, maar dat er bij de projecten ook een serieuze betrokkenheid in de dagelijkse praktijk van de agrariërs is.

13.2 Te honoreren projecten

Er zijn deze tender helaas geen projecten ontvangen op het gebied van een duurzame ontwikkeling van de landbouw, die naar het oordeel van de Adviescommissie voldoende bijdragen aan de doelen van het Waddenfonds.

13.3 Niet te honoreren projecten

13.3.1 WF 203898 Modern Melkveebedrijf in harmonie met omgeving

Het voorstel van de heer Terpstra bestaat uit het herstellen van een historische kop hals romp boerderij met authentieke graanschuur. Doel is het realiseren van een levensvatbaar melkveebedrijf door innovatief bedrijfsconcept en goede landschappelijke inpassing van boerderij en schuur in het landschap.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat dit type boerderij hoort bij het waddenlandschap. Echter het herstel van één boerderij is te kleinschalig om een wezenlijke bijdrage te kunnen leveren aan de doelen van het Waddenfonds en komt daarmee vooral de eigenaar van die boerderij ten goede. De Adviescommissie heeft daarom besloten dit voorstel geen hoge prioriteit te geven.

Kansrijkheid

De Adviescommissie betwijfelt of het plaatsen van een boogstal door een welstandscommissie goedgekeurd zal worden. De Adviescommissie gelooft wel in de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van het plan, maar vindt de totale kosten van dit project te hoog in relatie tot de bijdrage aan de doelen van het Waddenfonds.

13.3.2 WF 203899 e.v. Agrocluster Wedde

Onder de kapstok van biologisch agrocluster Wedde zijn zes aanvragen ingediend. De aanvragen die gezamenlijk het Agrocluster vormen zijn een pluimveehouderij, een geitenhouderij, een schapenhouderij, visserij (aquacultuur), akkerbouw en de bouw

van een biogasinstallatie. Het doel is het duurzaam produceren van biologische landbouwproducten en jonge agrariërs de kans te geven binnen een samenwerkingsvorm te ondernemen. De zes aanvragen hangen in grote mate met elkaar samen, doordat er een kringloop van restproducten is tussen de verschillende onderdelen. Zo wordt de mest uit de pluimveehouderij, geitenhouderij en schapenhouderij gebruikt voor vergisting. De restwarmte die vrijkomt bij de vergisting wordt vervolgens gebruikt bij de visteelt. Door deze samenhang heeft de Adviescommissie er voor gekozen de zes aanvragen in samenhang te beoordelen.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt de bijdrage van dit project aan doelstelling C van het Waddenfonds onvoldoende. De ligging van het cluster is buiten het waddengebied. Alleen voor het energieproject hoeft dit geen probleem te zijn vanuit de regelgeving rondom het Waddenfonds. Het energieproject kan echter niet los gezien worden van de andere vijf deelprojecten. Ook vindt de Adviescommissie het niet waarschijnlijk dat dit project tot een transitie van de energiehuishouding of de ontwikkeling van een duurzame economie in het waddengebied zal leiden. Daarvoor is het project te lokaal.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt de koppeling van biologisch produceren, een kringloop van energie en het bieden van een kans aan jonge boeren vernieuwend en aansprekend. Wel heeft de Adviescommissie een aantal vraagtekens over de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van het project, met name ten aanzien van de massabalans voor de biogasinstallatie. Onduidelijk is of de verschillende soorten mest geschikt zijn voor vergisting.

13.3.3 WF 203938 Samen naar een natuurlijker waddencultuurland

Aanvrager is Stichting Grasland Wetenschappen. Doel van het project is de inventarisatie van de mogelijkheden om natuur- en landschapswaarden in het waddengebied te vergroten om graslanden waardevoller te maken met andere grassoorten.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie heeft twijfels over de doeltreffendheid van dit voorstel. De soortenrijkdom van grasland is niet alleen afhankelijk van het type gras, maar ook van het gevoerde beheer. De Adviescommissie verwacht dat de betrokken boeren wel mee willen doen aan het onderzoek, maar uiteindelijk niet zullen afstappen van hun eiwitrijke grasland of het door hen gevoerde beheer. Het beoogde doel, versterking van natuur en landschap en in het bijzonder de beleving van de landschapswaarden, zal op die manier niet worden gehaald.

Kansrijkheid

De Adviescommissie vindt de gevraagde bijdrage uit het Waddenfonds hoog. Daarnaast is er weinig vertrouwen in de haalbaarheid en uitvoerbaarheid van het project.

14 Duurzame economische ontwikkeling

14.1 Redeneerlijn

De Adviescommissie is van mening dat ook een duurzame economische ontwikkeling van belang is voor een duurzame ontwikkeling van het waddengebied. Economische projecten moeten echter wel passen in de doelstellingen en regelgeving voor natuur- en landschap in het waddengebied en specifiek zijn voor het waddengebied om op een bijdrage uit het Waddenfonds te kunnen rekenen.

De meeste economische projecten vallen onder recreatie en toerisme, landbouw, duurzame energie of visserij. Echter ook andere projecten op het gebied van economische ontwikkeling zijn mogelijk, mits specifiek gebonden aan het waddengebied en een meerwaarde betekend voor landschap, natuur en milieu of het vermindering van bedreigingen. Alleen de extra investering die bijdraagt aan natuur, landschap en milieu of het verminderen van externe bedreigingen, niet behorende bij de reguliere taken van de overheden of bedrijven, kan vanuit het Waddenfonds gefinancierd worden.

14.2 Te honoreren projecten

Er zijn deze tender geen aanvragen ontvangen die voldoen aan bovenstaande vereisten en daarmee een voldoende bijdragen aan de doelen van het Waddenfonds.

14.3 Niet te honoreren projecten

14.3.1 WF 203878 Wiis op de wadden

Scholengemeenschap de Friese Poort wil een doorgaande leerlijn voor VMBO, MBO en HBO ontwikkelen op het gebied van duurzame installaties en nieuwe vormen van onderwijs bieden om opleidingen op de eilanden te kunnen handhaven. Het projectvoorstel is ingediend onder de vlag 'Duurzame Wadden' omdat de ambitie van de eilanden om in 2020 zelfvoorzienend te zijn in hun water- en energievoorziening ook gevolgen heeft voor de benodigde kennis van arbeidskrachten op de eilanden.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat voldoende kennis bij arbeidskrachten over duurzame installaties van belang is voor het realiseren van de ambities op het gebied van duurzame energie. De bijdrage van dit voorstel aan de doelen van het Waddenfonds is echter indirect. Dit project is met name gericht op het versterken van het onderwijs op de Waddeneilanden. Een reëel probleem, maar niet één waarvoor vanuit het Waddenfonds een oplossing kan worden geboden.

Kansrijkheid

De Adviescommissie kan zich voorstellen dat het zorgdragen voor voldoende kennis en ervaring op de eilanden met duurzame installaties onderdeel uit gaat maken van een masterplan voor het realiseren van het Ambitiemanifest. Daarbij zou de

samenwerking kunnen worden gezocht met de Hanzehogeschool, Universiteit Groningen en Energy Valley.

14.3.2 WF 203924 Laad- en loswal Texel

De gemeente Texel wil de laad- en loswal in de waddenhaven in Oudeschild herinrichten, zodat deze effectiever gebruikt kan worden. De gemeente denkt dat door deze herinrichting de haven duurzamer en meer rendabel kan worden. Concreet gaat het om het aanleggen van een ondoorlaatbare betonnen ondergrond op het haventerrein, de bouw van een weegbrug en de bouw van voorraadsilo's met storttrechter.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat het voorstel slechts indirect bij draagt aan de doelen van het Waddenfonds. Alleen de bouw van silo's draagt bij aan minder verkeersbewegingen en daarmee aan een meer duurzame bedrijfsvoering. De silo's brengen nadelen met zich mee voor natuur- en landschap. De Adviescommissie vindt dat de voorgestelde maatregelen bij het reguliere takenpakket van de havenbeheerder horen.

Kansrijkheid

In principe gaat het om een klein bedrag. Het project draagt echter niet of nauwelijks bij aan de doelen van het Waddenfonds, waardoor het project niet als doelmatig wordt beschouwd. De Adviescommissie is van mening dat deze verbeteringen in de overdracht naar een nieuwe havenbeheerder geregeld hadden kunnen worden.

14.3.3 WF 203939 Winkelen op de Wierde

Om de kwaliteit van het voorzieningenaanbod in De Marne op peil te houden wil de gemeente een nieuw winkelcentrum in de kern Leens realiseren, waar ondernemers uit de diverse omliggende kernen een plek kunnen krijgen. De gemeente gaat zo actief proberen de leefbaarheid te behouden.

Voor de toekomst wordt een koppeling met een Multifunctionele accommodatie, het zwembad en het gemeentehuis voorzien. Het nieuwe centrum moet door de gekozen plek en bouwstijl ook bijdragen aan het herstel van de cultuurhistorische kwaliteit van Leens.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt het belangrijk dat het waddegebied economisch vitaal blijft. De leefbaarheid in de kleine dorpen speelt daarbij een belangrijke rol. De Adviescommissie vindt het voorstel van de gemeente De Marne een interessant experiment om te zien of de overheid een actieve rol kan hebben in het behoud van de leefbaarheid van kleine dorpen. Leefbaarheid is echter een te breed begrip en valt als zodanig niet binnen de doelstellingen van het Waddenfonds. Daarnaast vindt de Adviescommissie dit project niet specifiek gebonden aan het waddegebied en adviseert daarom dit project niet uit het Waddenfonds te subsidiëren.

Kansrijkheid

Positief is dat met een relatief kleine bijdrage vanuit het Waddenfonds een forse investering in deze regio kan worden losgetrokken.

14.3.4 WF 203957 Aquacultuurcentrum A7

De aanvraag door Multi-Green Fish BV behelst de aanleg van een bedrijventerrein specifiek gericht op aquacultuur in de Wieringermeer. De beoogde locatie ligt aan de A7, nabij het bestaande Agrocluster A7. Door de clustering van bedrijven in de aquacultuur ontstaan volgens de indieners gezamenlijke belangen en voordelen op het gebied van water, logistiek, energievoorziening en kennisontwikkeling. Het project is aangevraagd door het bedrijf Multi-Green, in samenwerking met het Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord en CAN (Coöperatie Aquacultuur Nederland).

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt de bijdrage van dit voorstel aan de doelen van het Waddenfonds onvoldoende. Zij is er niet van overtuigd dat aquacultuur de overbevissing op de Waddenzee kan oplossen. Het tegengaan van externe bedreigingen is daarmee onzeker geworden. De Adviescommissie kan zich wel voorstellen dat aquacultuur economisch van belang is voor deze regio. Daarbij vraagt zij zich af of concentratie van kweekvijvers geen verhoogd risico op ziektes met zich meebrengt.

Kansrijkheid

Het ingediende voorstel is in de ogen van de Adviescommissie nog niet voldragen. De begroting is onvoldoende uitgewerkt en ook inhoudelijk zijn er nog vragen. De Adviescommissie zou de indiener willen adviseren om met een nader uitgewerkt voorstel te komen, waaruit duidelijk wordt welke bijdrage een aquacultuurcentrum kan leveren aan het tegengaan van overbevissing op de Waddenzee, hoe de risico's van ziekteverspreiding worden tegengegaan en waarom aquacultuur gebonden is aan het wadengebied en daarom deels uit het Waddenfonds bekostigd zou moeten worden.

15 Onderzoek, kennisontwikkeling en -management

15.1 Redeneerlijn

Het Waddenfonds is bedoeld voor concrete projecten in het waddengebied. Indien nader wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk is voor het goed kunnen uitvoeren van een project, kan dit onderzoek onderdeel uitmaken van de aanvraag. Het opstellen en begeleiden van projectaanvragen is een verantwoordelijkheid van de aanvrager zelf en daarmee niet subsidiabel.

Om een aantal bedreigingen en aantastingen van de Waddenzee tegen te gaan is omvangrijk wetenschappelijk onderzoek noodzakelijk. Een Kennisagenda is nodig om die kennislacunes inzichtelijk te maken. Vanuit het advies van de commissie Meijer is op voorhand duidelijk dat rondom het herstel van mosselbanken grootschalig wetenschappelijk onderzoek nodig is. Zowel naar het behoud van bestaande mosselbanken als naar relevante vestigingsfactoren voor nieuwe mosselbanken. Dit onderzoek is urgent en voorwaardenscheppend voor verdere investeringen in het waddengebied.

Voor de Adviescommissie is het van belang dat voorstellen met een belangrijke kenniscomponent een wetenschappelijk review bevatten, door de Waddenacademie of door een andere wetenschappelijke instantie, waarbij enerzijds gekeken wordt naar de bijdrage aan de Kennisagenda en anderzijds naar de wetenschappelijke kwaliteit van het voorstel. Een dergelijke review is niet verplicht, maar kan de Adviescommissie behulpzaam zijn in het vormen van haar oordeel.

15.2 Te honoreren projecten

15.2.1 WF 203862 Waddenacademie

De aanvraag door de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen omvat de financiering van de Waddenacademie voor een periode van 5 jaar. De Waddenacademie ziet voor zichzelf een onderzoeksagenderende en coördinerende rol en voert zelf geen wetenschappelijk onderzoek uit. Voor de komende 5 jaar staat het verder opzetten van de academie, het identificeren van kennisleemtes, het bevorderen van een samenhangende onderzoeksprogrammering en een monitoringsprogramma, de informatievoorziening en kennisuitwisseling binnen en tussen de kenniswereld, overheid, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties centraal.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie ziet een belangrijke rol voor de Waddenacademie als het gaat om het slaan van bruggen tussen monodisciplinaire onderzoeksvelden en tussen kennisontwikkeling, kennis toevoeging en monitoring van resultaten. Met name het in samenhang presenteren van ecologische en economische aspecten van het waddengebied kan bijdragen aan een duurzaam herstel en ontwikkeling van het waddengebied. Een onafhankelijke en actieve rol van de Waddenacademie is daarbij essentieel.

De Adviescommissie is verheugd dat uit de briefwisseling met de Waddenacademie is gebleken dat de academie in al mei 2009 haar Kennisagenda voor het waddengebied presenteert. De Adviescommissie heeft een sterke behoefte aan een dergelijke

Kennisagenda bij de beoordeling van aanvragen met een kenniscomponent. Ook kan de Kennisagenda een belangrijke rol spelen in het prikkelen van het onderzoeksveld om met goede onderzoeksvoorstellen te komen.

Kansrijkheid

De Waddenacademie dient een belangrijke rol te verwerven in het traject dat leidt tot het indienen van een aanvraag bij het Waddenfonds om te komen tot afstemming en samenhang van wetenschappelijk onderzoek in het waddengebied. Bijvoorbeeld door het geven van een review bij in te dienen projecten, waarbij de Waddenacademie haar oordeel geeft over de bijdrage van het voorstel aan de Kennisagenda en de wetenschappelijke kwaliteit. Een rol voor de Waddenacademie in de advisering over projecten na indiening bij het Waddenfonds, is in de optiek van de Adviescommissie noch praktisch realiseerbaar, noch wenselijk in verband met de brede afweging van projecten binnen de verschillende doelen van het Waddenfonds.

De Adviescommissie stelt voor aan de toekenning van het gevraagde bedrag de voorwaarde te verbinden van een evaluatie, om te kunnen beoordelen of de Waddenacademie haar positie en rol gevonden heeft en waar heeft kunnen maken. De Adviescommissie is van mening dat een dergelijke evaluatie 3 jaar na de oprichting van de Waddenacademie plaats zou moeten vinden.

15.2.2 WF 203919 MOSELWAD

De aanvraag is ingediend door EUCC, IMARES, UU, SOVON, NIOZ en NIOO Yerseke en betreft een onderzoek naar de bevordering van litorale en sublitorale mosselbanken. Doel van het project is te komen tot een praktisch handboek voor de ontwikkeling en een duurzaam beheer van mosselbanken. Daarvoor wordt vanuit verschillende invalshoeken en hypothesen gekéken naar relevante factoren. Ten behoeve van het onderzoek wordt ook een aantal hectaren mosselbanken aangelegd cq hersteld.

In het onderzoeksvoorstel worden zowel mosselbanken in het litoraal als het sublitoraal (de getijdenzone en respectievelijk beneden de laagwaterlijn) onderzocht.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van oordeel dat het onderzoeksvoorstel degelijk in elkaar zit en zich richt op een systematische verkenning van de mogelijke oorzaken van het uitblijven van herstel van mosselbanken.

Zij vindt het van groot belang dat er onderzoek plaats vindt naar vestiging en behoud van mosselbanken in de Waddenzee. Dit onderzoek kan daaraan een belangrijke bijdrage leveren. De Adviescommissie is van mening dat in dit onderzoek niet alle relevante aspecten worden onderzocht, maar verwacht wel dat de uitkomsten uit het onderzoek een belangrijke bijdrage zullen leveren aan de kennisontwikkeling over dit thema. In de toekomst moet in het onderzoek naar mosselbanken niet alleen het behoud en de overlevingskansen centraal staan, maar ook de vestigingsfactoren. De Adviescommissie vindt dit onderzoeksvoorstel complementair aan het onderzoeksvoorstel Waddensleutels, door de gekozen aanpak en de werkpakketten die worden voorgesteld.

Kansrijkheid

Het project beweegt zich in grotendeels bekend terrein, hetgeen een grote kans inhoudt om voor het beheer bruikbare resultaten op te leveren. De Adviescommissie verwacht dat de samenwerkende onderzoeksinstituten gezamenlijk tot interessante uitkomsten kunnen komen. De Adviescommissie gaat ervan uit dat er een goede afstemming plaats zal vinden over relevante uitkomsten met het onderzoek

Waddensleutels, zodat beide onderzoeken elkaar kunnen versterken. Ook een actieve afstemming met het al lopende onderzoek van Probus is van belang. De Adviescommissie daagt beide onderzoeksteams uit de vissers actief te betrekken bij hun onderzoek en in ieder geval goed te communiceren met de vissers over de uitkomsten van het onderzoek. De mosselvisserij is immers economisch van belang voor de Waddenzee en door meer kennis over het natuurlijke systeem kunnen de vissers toewerken naar een duurzame mosselvisserij. De Adviescommissie is van mening dat dit onderzoek voorwaardenscheppend kan zijn voor verdere investeringen in het Waddengebied.

15.2.3 WF 203930 Waddensleutels

De aanvraag omvat een onderzoeksvoorstel van Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, de Rijksuniversiteit Groningen, NIOZ en NIOO Yerseke naar sleutelfactoren in het waddenecosysteem die het herstel van mosselbanken en zeegrasvelden verhinderen. In het onderzoek wordt aan de hand van een isotopenmethode en een drietal proefgebieden inzichtelijk gemaakt wat kansrijke plekken en omstandigheden zijn voor het herstel van mosselbanken. Het onderzoek beperkt zich tot het litoraal (de getijzone) en maakt gebruik van geavanceerde technieken zoals analyse van stabiele isotopen en waarnemingen in een 'flume'.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie is van mening dat onderzoek naar herstel van mosselbanken essentieel is voor het herstel van leefgemeenschappen in de Waddenzee. De Adviescommissie verwacht met name een bijdrage aan doelstelling A en B, door middel van kennisontwikkeling. Op basis van het onderzoek en het kaartbeeld met kansrijke plekken kan straks gericht geïnvesteerd worden in het herstel van mosselbanken en daarmee de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee. De Adviescommissie is van mening dat dit gedurfde onderzoeksvoorstel wetenschappelijk stevig in elkaar zit en zal leiden tot fundamentele kennis over natuurlijke processen in de Waddenzee. De Adviescommissie vindt dat in het onderzoeksvoorstel niet alle relevante aspecten worden onderzocht, maar verwacht wel dat de uitkomsten uit het onderzoek een belangrijke bijdrage zullen leveren aan de kennisontwikkeling op dit thema. Door de meer fundamentele benadering waarvoor in dit onderzoek is gekozen bestaan er risico's ten aanzien van de directe toepasbaarheid van de kennis. De aanvragers lijken zich hiervan bewust. De Adviescommissie vindt dit onderzoeksvoorstel complementair aan het onderzoeksvoorstel MOSELWAD, door de gekozen aanpak en de werkpakketten die worden voorgesteld.

Kansrijkheid

Het project begeeft zich grotendeels op onbekend terrein hetgeen geheel nieuwe inzichten op kan leveren, maar het heeft hierdoor tevens een grotere kans om weinig voor het beheer bruikbare resultaten op te leveren. De kansrijkheid van het doen van onderzoek ten aanzien van het herstel van mosselbanken neemt toe naar mate de kans groter is dat ook iets met de uitkomsten van het onderzoek gedaan kan worden. Door een vroegtijdige betrokkenheid van beheerders van het natte wad, maar bijvoorbeeld ook van mosselvisserij, wordt de kans dat de uitkomsten van het onderzoek gedragen worden door andere betrokkenen vergroot. De Adviescommissie beveelt aan die betrokkenheid na te streven. De Adviescommissie gaat ervan uit dat er een goede afstemming plaats zal vinden over relevante uitkomsten met het onderzoek MOSELWAD, zodat beide onderzoeken elkaar kunnen versterken. Ook

een actieve afstemming met het al lopende onderzoek van Prodis is van belang. De Adviescommissie daagt beide onderzoeksteams uit de vissers actief te betrekken bij hun onderzoek en in ieder geval goed te communiceren met de vissers over de uitkomsten van het onderzoek. De mosselvisserij is immers economisch van belang voor de Waddenzee en door meer kennis over het natuurlijke systeem kunnen de vissers toewerken naar een duurzame mosselvisserij.

De Adviescommissie is van mening dat dit onderzoek voorwaardenscheppend kan zijn voor verdere investeringen in het waddengebied. Op basis van het kaartbeeld met kansrijke plekken voor herstel van mosselbanken kan immers gericht geïnvesteerd worden. Samen met zeegrasvelden zijn de mosselbanken de belangrijkste leefgemeenschap op het natte wad die hersteld zouden moeten worden.

15.3 Niet te honoreren projecten

15.3.1 WF 203881 Bedreigd Bestaan Noord-Groningen

De aanvraag door Stichting Bedreigd Bestaan betreft een onderzoeksvorstel naar indicatoren voor sociale en economische vitaliteit in de regio Noord-Groningen. Vijftig jaar geleden is een zelfde soort onderzoek gedaan. Doel van het onderzoek is inzicht te verschaffen in de actuele economische en sociaal-culturele situatie in Noord-Groningen en het in beeld brengen van bewonersprofielen en waardeoriëntaties. Op die manier hopen de onderzoekers toekomstscenario's te kunnen schetsen en handvaten te bieden voor beleidsmakers voor behoud van de leefbaarheid in de regio.

Doeltreffendheid

De Adviescommissie vindt dit onderzoek onvoldoende bijdragen aan de doelen van het Waddenfonds. Onduidelijk blijft wat met de uitkomsten van het onderzoek gedaan kan worden. Ook ligt er niet direct een vraag van beleidsmakers aan het onderzoek ten grondslag. De Adviescommissie vraagt zich daarom af of de uitkomsten van het onderzoek zullen leiden tot een verandering in het waddengebied. Een bijdrage aan doel D van het Waddenfonds is alleen aan de orde als er sprake is van een kennislacune op dit gebied. De Waddenacademie zal de komende jaren inzicht moeten geven in deze kennislacunes.

Kansrijkheid

De Adviescommissie heeft twijfels bij de toekomstwaarde van dit onderzoek. De scenario's die vijftig jaar geleden naar aanleiding van de publicatie Bedreigd Bestaan zijn gedaan, zijn maar ten dele uitgekomen. De Adviescommissie is van mening dat het vooronderzoek dat gedaan is om tot een onderzoeksvorstel te komen onvoldoende nieuwe aanknopingspunten biedt om te verwachten dat er nu wezenlijk andere uitkomsten uit het onderzoek zullen komen. Een dergelijke forse investering voor onderzoek waarvan op voorhand twijfels zijn over de toepasbaarheid en toekomstwaarde van de uitkomsten acht de Adviescommissie niet doelmatig of doeltreffend.

16 Financieel voorstel

De projecten, waarvan de Adviescommissie adviseert deze te honoreren in de tweede tender, vragen gezamenlijk een investering vanuit het Waddenfonds van € 29.249.616.

Dossiernummer	Omschrijving	Geadviseerde subsidiebedrag
WF203798	Waddenstrandje Texel	(40%) € 118.234
WF203817	Duurzaam zorgcentrum De Stilen Terschelling	€ 229.703
WF203820	Kwelderherstel project Balgzand	€ 2.182.037
WF203840	Het Nollenlandschap van Den Helder	€ 820.301
WF203859	Herbouw historische maritieme elementen Zoutkamp	€ 551.500
WF203862	Waddenacademie	€ 5.000.000
WF203882	Groen gas op Schiermonnikoog	€ 1.200.000
WF203883	Versterking van het unieke Texelse landschap	€ 1.910.610
WF203903	Duurzaam Terschelling	€ 217.707
WF203908	Energie neutraal wonen op Texel?! Pilot voor de Waddeneilanden.	€ 383.812
WF203913	Demonstratieproject HRe-ketel Ameland	€ 200.000
WF203916	Tussen Wad en Westerwoldse Aa	€ 5.258.278
WF203917	De Nollen: symbiose van natuur, cultuur en ecologie	€ 1.450.000
WF203919	Mosselwad	€ 5.380.814
WF203921	Natuurontwikkeling Utopia	€ 706.956
WF203923	25 DonQi Urban Windmills Texel - fase 1	€ 90.900
WF203926	Verduurzaming garnalenvisserij	€ 433.099
WF203930	Waddensleutels	€ 3.115.665
Totaal		€ 29.249.616